

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

AIZDOMĀS TURĒTAIS KRIMINĀLPROCESĀ

MAĢISTRA DARBS

Autors: Zane Cīrule

Studenta apliecības nr.: zc10005

Darba vadītājs: Lektors Mg.iur. Gunārs Kūtris

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā „Aizdomās turētais kriminālprocesā” autore pēta aizdomās turētā kā kriminālprocesa dalībnieka raksturojumu un salīdzina ar ārvalsts regulējumu, analizē statusa iegūšanas un zaudēšanas apstākļus, raksturo aizdomās turētā tiesības un pienākumus kriminālprocesā, un izpēta aizdomās turētajam piemērojamos procesuālos piespiedu līdzekļus, ko paredz Latvijas Republikas Kriminālprocesa likums.

Izmeklējot noziedzīgu nodarījumu, gandrīz katrā kriminālprocesā kāda persona iegūst aizdomās turētā statusu, ja pierādījumu kopums dod pamatu, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona.

Aizdomās turētajam Kriminālprocesa likumā un starptautiskajos dokumentos ir noteikts plašs tiesību un pienākumu uzskaitījums. Autore konstatē, ka nepilngadīgajam kā aizdomās turētajam kriminālprocesā ir būtiskas īpatnības.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt aizdomās turētā kā kriminālprocesa dalībnieka būtību Latvijā un aplūkot problēmjautājumus, kas saistīti ar aizdomās turētā piedalīšanos kriminālprocesā.

Atslēgas vārdi: aizdomās turētais, statuss, nepilngadīgais, procesuālie piespiedu līdzekļi, kriminālprocess.

ANNOTATION

The author of the Master Thesis on the theme "The suspect in the criminal proceedings" researches the suspect as a criminal participant characteristics and compares it with a foreign regulation, features the rights and duties of the suspect in the criminal proceedings, researches applicable procedural coercive measures of the suspect provided by the Criminal Procedure Law of the Latvian Republic.

Investigating criminal offenses in almost every criminal proceedings case, a person acquires the status of a suspect, if the body of evidence gives grounds to the offense committed by the person concerned.

Criminal Procedure Law and international documents determines a wide variety of rights and duties of the suspect. The author finds that the minor as a suspect has essential peculiarities in criminal proceedings.

The aim of the Master's Thesis is to research the suspect as criminal proceedings nature of the Latvian participant and to look at issues related to the suspect's participation in criminal proceedings.

Key words: the suspect, status, minor, procedural coercive measures, the criminal proceedings.

SATURA RĀDĪTĀJS

Anotācija.....	2
Annotation.....	3
Satura rādītājs.....	4
Ievads.....	5
1. Aizdomās turētā kā kriminālprocesa dalībnieka raksturojums.....	7
2. Aizdomās turētā statusa iegūšana un zaudēšana.....	11
3. Aizdomās turētā statuss kriminālprocesā.....	17
3.1. Aizdomās turētā tiesības.....	17
3.2. Aizdomās turētā pienākumi.....	29
3.3. Nepilngadīgā aizdomās turētā statusa īpatnības.....	34
4. Izmeklēšanas darbības ar aizdomās turēto.....	39
5. Aizdomās turētajam piemērojamie procesuālie piespiedu līdzekļi.....	47
5.1. Ar brīvības atņemšanu nesaistītie piespiedu līdzekļi.....	47
5.2. Ar brīvības atņemšanu saistītie piespiedu līdzekļi.....	51
Kopsavilkums.....	56
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	58
1.pielikums. Lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto	62
2.pielikums. Sūtījumu saņemšanas pasta un elektroniskās adreses paziņojums.....	63

IEVADS

Aizdomās turētais ir kriminālprocesa dalībnieks, kas īsteno aizstāvību. Saskaņā ar Kriminālprocesa likumu, „ja pierādījumu kopums dod pamatu procesa virzītāja pieņemumam, ka izmeklējamo noziedzīgu nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrēta persona, viņš pieņem rakstveida lēmumu, ka persona atzīstama par aizdomās turēto”.¹ Aizdomās turētajam tāpat kā ikvienam kriminālprocesa subjektam, Kriminālprocesa likums paredz konkrētas tiesības un pienākums, kurus persona īsteno.

Aizdomās turētais tiek uzskatīts par kriminālprocesā iesaistīto personu, kura īsteno aizstāvību.² Persona tiek atzīta par aizdomās turēto ar rakstisku lēmumu.

Darba tēma ir aktuāla, jo gandrīz ikvienā kriminālprocesa sākuma posmā pierādījumu kopums dod pamatu pieņemumam uzskatīt, ka, visticamāk, izmeklējamo noziedzīgu nodarījumu izdarījusi kāda konkrēta persona³, tātad personu var turēt aizdomās. Maģistra darbā „Aizdomās turētais kriminālprocesā” autore aplūko aizdomās turētā kā kriminālprocesa dalībnieka raksturojumu, aizdomās turētā statusu t.i. tiesības un pienākumus, nepilngadīgā aizdomās turētā statusa īpatnības un izmeklēšanas darbības ar aizdomās turēto. Papildus tiek aplūkoti aizdomās turētajam piemērojamie procesuālie piespiedu līdzekļi.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt aizdomās turētā kā kriminālprocesa dalībnieka būtību Latvijā un aplūkot problēmjautājumus, kas saistīti ar aizdomās turētā piedalīšanos kriminālprocesā.

Lai sasniegtu maģistra darba mērķi tika izvirzīti uzdevumi: apkopot un izanalizēt pieejamo literatūru, normatīvos aktus, juridiskās prakses materiālus un tiesu prakses apkopojumus, kas saistās ar maģistra darba tematu.

Maģistra darbā veiktā analīze pamatojas uz Latvijas Republikas normatīvo aktu prasībām, Eiropas Savienības un starptautiskiem tiesību aktiem, Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta lēmumiem, publikācijām par kriminālprocesi ar aizdomās turēto un internetā pieejamiem materiāliem.

Izstrādājot maģistra darbu, autore izmantoja vairākas zinātniskās pētniecības metodes: 1) gramatisko tulkošanas metodi, lai noskaidrotu tiesību normas jēgu no valodnieciskā viedokļa; 2) teleoloģisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu tiesību normas jēgu,

¹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 11. martā]

² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Struktūrloģiskās shēmas ar paskaidrojumiem. A (vispārīgā) daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007, 42.lpp.

³ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 11. martā]

pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz; 3) vēsturisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu tiesību normas jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties tā radīta; 4) sistēmisko interpretācijas metodi, lai noskaidrotu tiesību normas jēgu saistībā ar citām tiesību normām; 5) salīdzinošā metodi, ar kuras palīdzību tika salīdzinātas un vērtētas tiesību normas un tiesību institūta attīstība; 6) analītisko metodi.

Maģistra darbs sastāv no piecām nodaļām un piecām apakšnodaļām. Izmantotajā literatūrā ir divdesmit deviņi literatūras avoti, divpadsmit normatīvie akti un vienpadsmit juridiskās prakses materiāli.

1. AIZDOMĀS TURĒTĀ KĀ KRIMINĀLPROCESA DALĪBNIEKA RAKSTUROJUMS

Latvijas Kriminālprocesa kodeksā par aizdomās turēto uzskatīja personu, kura uz likumīga pamata aizturēta vai pret kuru pirms apsūdzības celšanas pielietots drošības līdzeklis. Literatūrā par aizdomās turēto tika dēvēta arī persona, ko izmeklētājs vai izziņvedis turēja aizdomās, ka tā izdarījusi noziegumu, iekams šī persona likumā paredzētajā kārtībā nebija nostādīta aizdomās turētā procesuālajā stāvoklī.⁴

Līdz 2005.gadam Latvijas Kriminālprocesa kodeksā par aizdomās turēto tika uzskatīta persona, kura uz likumīga pamata aizturēta kriminālprocesuālās aizturēšanas kārtībā vai kurai pirms apsūdzības celšanas piemērots drošības līdzeklis.⁵ Aizdomās turētais tika uzskatīts par īslaicīgu procesa dalībnieku, kurš procesuālo stāvokli ieguva ar faktisko aizturēšanas brīdi vai arī ar brīdi, kad personai tika paziņots pieņemtais lēmums par drošības līdzekļa piemērošanu. Aizdomās turēto personu drīkstēja aizturēt ne ilgāk par 72 stundām, bet, ja drošības līdzeklis tika izraudzīts pirms apsūdzības celšanas, apsūdzība jāceļ ne vēlāk kā 10 dienu laikā kopš drošības līdzekļa piemērošanas brīža, bet noziedzīgos nodarījumos, kuru izskatīšana piekritīga apgabaltiesai, 30 dienu laikā kopš drošības līdzekļa piemērošanas brīža.⁶ Tātad, ja apsūdzība netika celta minētajā termiņā, tad persona tika atbrīvota un zaudēja aizdomās turētā statusu.

Šobrīd Kriminālprocesa likums paredz, ka persona atzīstama par aizdomās turēto, ja pierādījumu kopums dod pamatu procesa virzītāja pieņemumam, ka izmeklējamo noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona, viņš pieņem rakstveida lēmumu.⁷ Aizdomās turētais kā kriminālprocesa dalībnieks ir bieži sastopams, jo gandrīz katrā kriminālprocesā ir persona, kura tiek atzīta par aizdomās turēto.

Ar jēdzienu „persona” saprot juridisku tiesību un pienākumu nesēju, kas apveltīts ar tiesībspēju un rīcībspēju, var veikt juridiski nozīmīgu darbību un būt par tiesisko attiecību dalībnieku. Juridiski persona iedalās fiziska persona un juridiska persona. Fiziskai personai piemīt tiesībspēja, kas ir jau no dzimšanas, un rīcībspēja, kuras iestāšanās laiku un apjomu nosaka katras valsts likums.⁸ Atbilstoši Krimināllikuma 11.panta pirmajam teikumam. Pie kriminālatbildības saucama fiziska persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Lai gan Krimināllikumā netiek sniegta juridiskas

⁴ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Vispārīgā daļa. Tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1980, 100.lpp.

⁵ Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998, 11.lpp.

⁶ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: RaKa, 2000, 211.lpp.

⁷ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]

⁸ Autoru kolektīvs. Juridisko terminu vārdnīca. Darba grupas vadītājs I.Krašņš. Rīga: NORDIK, 1998, 198.lpp.

personas definīcija, tomēr šī likuma 12.pantā noteikts, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai var piemērot šajā likumā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, piemēram, kā likvidāciju, tiesību ierobežošanu, mantas konfiskāciju vai naudas piedziņu.⁹ Līdz ar to var secināt, ka aizdomās turētais var būt tikai fiziska persona.

Pierādījumu kopums dod pamatu procesa virzītāja pieņēmuma, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona. Ar „pierādījumiem” saprot jebkuras faktiskas ziņas, uz kuru pamata kompetentas iestādes likumā noteiktajā kārtībā noteic tādu juridisko faktu un apstākļu esamību vai neesamību, kuriem ir nozīme kādas juridiskas lietas pareizā izlemšanā. Atkarībā no izcelsmes pierādījumus iedala sākotnējos (pirmatnējos) vai atvasinātos; atkarībā no pierādījumu pastāvēšanas (saglabāšanas) formas izšķir personiskos un lietisko pierādījumus.¹⁰ Procesā virzītājam iegūtie pierādījumi ir jāpārbauda tādējādi izslēdzot šaubas par objektivitāti, pieļaujamību un ticamību.

Personu par aizdomās turēto atzīst procesa virzītājs. „Procesa virzītājs” ir valsts pilnvarota iestāde un amatpersona, kura ir tiesīga pieņemt lēmumus vienpersoniski vai koleģiāli, nolūkā uzsākt, vadīt un virzīt kriminālprocesu, lai noskaidrotu lietā patiesību un taisītu pamatotu un taisnīgu spriedumu.¹¹ Par procesa virzītāju, kurš personu var atzīt par aizdomās turēto, var būt izmeklētājs vai prokurors.

Kriminālprocesā aizdomās turētais ir persona, kura īsteno aizstāvību. Kriminālprocesā „aizstāvība” ir viena no tiesību un likumisko interešu garantijām aizdomās turētajam, apsūdzētajam un tiesājamam kriminālprocesā, ko var īstenot gan pats aizdomās turētais, apsūdzētais, tiesājamais vai advokāts. Noteiktās krimināllietu kategorijās aizstāvība ir obligāta, un to nodrošina valsts.¹² Tātad aizdomās turētais pats var izlemt, kā īstenos aizstāvību kriminālprocesā.

KPL 59.panta otrā daļa nosaka, ka pret personu var uzsākt kriminālprocesu, ja pastāv reāla iespēja, ka persona ir izdarījusi izmeklējamu noziedzīgu nodarījumu, personu var aizturēt, ja atsevišķi fakti dod pamatu uzskatīt, ka noziedzīgu nodarījumu izdarījusi konkrētā persona, bet personu var turēt aizdomās, ja pierādījumu kopums dod pamatu pieņēmumam, ka, visticamāk, izmeklējamu noziedzīgu nodarījumu izdarījusi konkrētā persona. Minētais pieņēmums iegūst apgalvojuma formu, ja persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, likumā

⁹ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2017. gada 17.aprīlī]

¹⁰ Autoru kolektīvs. Juridisko terminu vārdnīca. Darba grupas vadītājs I.Krastiņš. Rīga: NORDIK, 1998, 203.lpp.

¹¹ Turpat, 215.lpp.

¹² Turpat, 1998, 11.lpp.

noteiktajā kārtībā apliecina, ka prokurora pieņēmums ir pareizs, un abi apgalvo, ka persona izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu.

Atšķirībā no Latvijas likuma, Krievijas Federācijā aizdomās turētais ir persona, kura ir aizturēta, ja pastāv aizdomas, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona vai persona kurai piemērots preventīvs pasākums līdz apsūdzības uzrādīšanai.¹³ Tāpat kā Latvijā, Krievijas Federācijā ar aizdomās turēto saprot kriminālprocesa dalībnieku, kas īsteno aizstāvību.¹⁴

Turpretī Ukrainā ar aizdomās turēto saprot personu, kas aizturēta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un personu, kurai piemērota aizturēšana līdz faktisko apstākļu noskaidrošanai, lai personu atzītu par aizdomās turēto.¹⁵

Ķīnas Tautas Republikas Kriminālprocesa kodekss neparedz aizdomās turētā jēdzienu, lai gan Kriminālprocesa kodeksā šāda persona ir minēta.¹⁶

Aplūkojot aizdomās turētā raksturojumu Latvijā un salīdzinot ar ārvalstīm, autore konstatē, ka KPL paredz, ka personu var aizturēt, ja atsevišķi fakti dod pamatu uzskatīt, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona. Šajā gadījumā persona iegūst aizturētā statusu, nevis aizdomās turētā, kā to paredz ārvalstu kriminālprocesi. Autore uzskata, ja persona tiek aizturēta, tātad pastāv aizdomas, ka noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi konkrētā persona un personu var turēt aizdomās. Tātad, ja persona tiek aizturēta KPL paredzētajā kārtībā, tad persona būtu jāatzīst par aizdomās turēto, kā to paredzēja Latvijas Kriminālprocesa kodeksa redakcija, kas bija spēkā līdz 2005.gadam.

Vēl viena ar jēdziena būtību (izprati) saistīta problēma ir, ka plašsaziņas līdzekļos tiek neprecīzi lietots aizdomās turētā jēdziens. Plašsaziņas līdzekļos tiek lietots „aizdomās turamais”, bet atbilstoši likumam būtu jāraksta „aizdomās turētais”. Piemēram, 2017.gada 17.janvārī tika publicēta ziņa „Aizturēts galvenais aizdomās turamais Stambulas slaktiņa sarīkošanā”.¹⁷ Autoresprāt, aizdomās turētā jēdziens tiek lietots neprecīzi, tulkojot no ārzemju plašsaziņas līdzekļiem. Gramatiski iztulkojot, ar „aizdomās turamo” varētu uzskatīt personu,

¹³ Кобликова А. С. Подозреваемый в уголовном процессе. Уголовный процесс. Учебник для вузов. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. <http://lawbook.online/page/uprkoblikova/ist/ist-6--idz-ax232--nf-21.html> [aplūkots 2017.gada 16.martā]

¹⁴ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: file:///C:/Users/Admin/Downloads/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2017. gada 16. martā]

¹⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Украины. Pieejams: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/79-upku.html> [aplūkots 2017. gada 16. martā]

¹⁶ Чжан Ин. Сравнительное исследование права подозреваемого на адвокатскую помощь в уголовном судопроизводстве КНР и РФ. [b.v.]: [b.i.], 2011. Pieejams: http://www.chinaruslaw.com/RU/LawService/52t81o4b/2011512204634_781032.html [aplūkots 2017. gada 17. martā]

¹⁷ [b.a.] Aizturēts galvenais aizdomās turamais Stambulas slaktiņa sarīkošanā. [b.v.]: [b.i.], 2017. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/643603-aizturets_galvenais_aizdomas_turamais_stambulas_slaktina_sarikosana [aplūkots 2017. gada 15. martā]

kura iespējams vainojama noziedzīgā nodarījuma pastrādāšanā, bet personai aizdomas turētā statuss vēl nav piemērots. Bet „aizdomās turēto” var uzskatīt personu, kura ir ieguvusi aizdomās turētā statusu. Lai gan jēdziens „aizdomās turamais” juridiski ir nepareizs, tomēr plašsaziņas līdzekļos tas būtiski nemaina informācijas saturu.

2. AIZDOMĀS TURĒTĀ STATUSA IEGŪŠANA UN ZAUDĒŠANA

Iekšlietu ministrijas Informācijas centra kriminālajā statistikā ir norādīts, ka 2015.gadā Latvijā reģistrēti 47406 noziedzīgi nodarījumi, bet 2016.gadā 45639 noziedzīgi nodarījumi.¹⁸ Aplūkojot noziedzīgo nodarījumu statistiku, redzams, ka noziedzīgo nodarījumu skaits ir samazinājies, tomēr, pēc autores domām, šis skaitlis joprojām ir liels.

Izmeklējot noziedzīgu nodarījumu, gandrīz katrā kriminālprocesā kāda persona iegūst aizdomās turētā statusu. Ja procesa virzītājs ir pārliecināts un pierādījumu kopums norāda, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona, tad procesa virzītājs sastāda lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto. Lēmums sastāv no ievada, aprakstošās, motīvu un rezolūtīvās daļas. Lēmumā ievadā norāda tā pieņemšanas vietu un laiku, iestādi un to amatpersonu, kura pieņem lēmumu. Aprakstošajā daļā norāda procesā noskaidroto apstākļu būtību, kas ir pamatā lēmuma sastādīšanai. Motīvu daļā norāda atsauci uz likumu, saskaņā ar kuru lēmums pieņemts, un pamato izdarīto secinājumu, taču rezolūtīvajā daļā norāda secinājumu par izskatāmo jautājumu, pieņemto nolēmumu un tā pārsūdzēšanas kārtību.¹⁹

Papildus prasībām, kas jānorāda ikvienā lēmumā, KPL 398.¹ panta pirmajā daļā noteikts, ka **lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto izmeklētājs vai izņēmuma gadījumā prokurors norāda:**

- 1) izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, kas nosaka juridisko kvalifikāciju;
- 2) noziedzīgā nodarījuma juridisko kvalifikāciju;
- 3) pamatojumu pieņemumam, ka izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona;
- 4) aizdomās turētās personas vārdu, uzvārdu, personas kodu, paziņoto dzīvesvietu un darbavietu.

Lēmuma par personas atzīšanu par aizdomās turēto izklāstam jābūt sagatavotam tādā kvalitātē, lai tā saturu varētu viegli uztver un saprast persona, pret kuru aizdomas ir izvirzītas. Formāla noziedzīga nodarījuma sastāva atreferēšana, pārlietu smagnēji teikumi, svešvārdu lietošana šīs prasības izpildi nenodrošina.²⁰ Lēmumam jābūt sastādītam tādā kvalitātē, lai persona bez juridiskām zināšanām saprastu, par ko tiek atzīta par aizdomās turēto.

¹⁸ Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Kriminālā statistika. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> [aplūkots 2017. gada 15. martā]

¹⁹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 1. aprīlī]

²⁰ Berezins A. Pamata prasības kriminālprocesuālo aizdomu saturam. Jurista vārds. 2015. gada 6. oktobris, nr. 39. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267339-pamata-prasibas-kriminalprocesa-izvirzamo-baizdomub-saturam/> [aplūkots 2017. gada 4. martā]

Lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto procesa virzītājam jānorāda izmeklējamā **noziedzīgā nodarījuma faktiskie apstākļi, kas nosaka juridisko kvalifikāciju**. Ar noziedzīgā nodarījuma faktiskajiem apstākļiem saprot, noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laiku, vietu, izdarīšanas veidu, aizdomās turētā vainas formu, motīvus, noziedzīgā nodarījuma sekas. Tāpat faktiskie apstākļi jāizklāsta maksimāli pilnīgi, lai tajos atainotos ikviena inkriminētā noziedzīgā sastāva pazīme. Jāizvairās no tādu nekonkretizētu jēdzienu vai izteicienu lietošanas, kuri var tikt nevienveidīgi vai neviennozīmīgi saprasti, ir nekonkrēti, bez vispārpieņemta skaidrojuma²¹

Lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto norāda noziedzīgā nodarījuma **juridisko kvalifikāciju** atbilstoši Krimināllikuma normai.

Personu atzīstot par aizdomās turēto ir jānorāda **pamatojums pieņemumam, ka izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona**. Par pamatojumu pieņemumam var uzskatīt, piemēram, liecinošo liecības, dienesta ziņojumus, videonovērošanas kameru ierakstus vai lietiskos pierādījumus.

Lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto norāda personas vārdu, uzvārdu, personas kodu, paziņoto dzīvesvietu un darbavietu, lai spētu personu identificēt.

Aplūkojot lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto (pielikums nr.1.), vērojams, ka lēmuma ievada un rezolutīvo daļu procesa virzītājs ir aizpildījis atbilstoši KPL. Tomēr lēmuma aprakstošo daļu procesa virzītājs aizpildījis ļoti īsi. Lēmuma par personas atzīšanu par aizdomās turēto veidlapā ir norādīts, ka lēmuma aprakstošajā daļā jānorāda noziedzīgā nodarījuma datums, laiks, vieta, citi apstākļi un motīvs. Šī lēmuma aprakstošajā daļā minēts nozieguma izdarīšanas laiks, vieta, noziedzīgais nodarījums, tomēr lēmumā nav norādīti citi apstākļi, piemēram, ar ko tika nodarīti miesas bojājumi, kurā vietā un cik reizes. Tāpat lēmumā nav norādīti noziedzīgā nodarījuma motīvi jeb personas iekšējais pamudinājums, kas virzīja personas gribu uz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.

KPL nosaka, ka lēmumā jānorāda pamatojums pieņemumam, ka izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrētā persona. Aplūkojot iepriekšminēto lēmumu, redzams, ka lēmuma motīvu daļa nav aizpildīta atbilstoši KPL. Līdz ar to var secināt, ka minētais lēmums nav sastādīts atbilstoši KPL minētajām prasībām.

Aplūkojot dažādu krimināllietu materiālus, var secināt, ka lēmumus par personas atzīšanu par aizdomās turēto procesa virzītājs visai bieži aizpilda pavirši, aprakstošajā daļā nenorādot visus faktiskos apstākļus.

²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 12.novembra lēmums lietā SKK – 621/2012 (krimināllieta nr. 11815006802)

Krievijas Federācijā persona aizdomās turētā statusu iegūst ar aizturēšanas protokola sastādīšanas brīdi (no faktiskā aizturēšanas momenta, ja aizturēšana notikusi pēc izmeklētāja rīkojuma) vai no dienas, kad noteikti preventīvie pasākumi.²² Aizdomās turētajam kā preventīvos pasākumus var piemērot: 1) dzīvesvietas nepamešanu; 2) personisko galvojumu, ar kuru divas fiziskas personas galvo, ka aizdomās turētais ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma un galvotāji ziņos par aizdomās turētā darbībām, piemēram, ja aizdomās turētais slēpjās, paziņos viņa atrašanās vietu; 3) sabiedriskās organizācijas galvojumu; 4) drošības nauda ir noteikta naudas summa, ko iemaksā tiesas depozītā vai dārglietu iekļilāšana, lai nodrošinātu, ka aizdomās turētais ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma; 5) ja aizdomās turētais ir nepilngadīgais, tad personu nodod vecāku uzraudzībā, kas nodrošina viņa ierašanos uz tiesu; 6) apcietinājumu, kas ir stingāka preventīvais pasākums, kas ir uz izmeklēšanas laiku.²³

Savukārt Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 223.1. pants paredz, ka lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto ir jānorāda: 1) datums un vieta, kur lēmums sastādīts; 2) personas vārds un uzvārds, kura sastādījusi lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto; 3) aizdomās turētā vārds, uzvārds, dzimšanas dati; 4) noziedzīgā nodarījuma faktiskie apstākļi, kas jānorāda atbilstoši Kriminālkodeksa 73.panta pirmajai daļai; 5) Kriminālprocesa kodeksa normas, kas paredz kriminālatbildību attiecībā uz konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Krievijas Federācijā par aizdomās turēto var atzīt vairākas personas vienlaicīgi. Šādā gadījumā lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto, tiek izsniegts katrai personai atsevišķi. Lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto tiek nosūtīts prokuroram.²⁴ Līdz ar to secināms, ka atšķirībā no Latvijas likuma, Krievijas Federācijā persona par aizdomās turēto tiek atzīta ar faktisko aizturēšanas brīdi. Tomēr prasības, kas jānorāda lēmumā, ir līdzīgas.

Lai gan lēmums par atzīšanu par aizdomās turēto **nav pārsūdzams**, tomēr praksē ir bijuši gadījumi, kad aizdomās turētā advokāts iesniedz sūdzību par sastādīto lēmumu, norādot, ka nesaprot, par ko tieši persona tiek apsūdzēta. Šādā gadījumā lēmums tiek pārskatīts. Atbilstoši KPL 342.panta otrajai daļai, sūdzības izskatīšanu ir aizliegts uzdot tai pašai personai, kuras rīcība vai nolēmums pārsūdzēts, kā arī amatpersonai, kura apstiprinājusi pārsūdzēto nolēmumu.

²² Кобликова А. С. Подозреваемый в уголовном процессе. Уголовный процесс. Учебник для вузов. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. <http://lawbook.online/page/uprkoblikova/ist/ist-6--idz-ax232--nf-21.html> [aplūkots 2017.gada 16.martā]

²³ Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова. Уголовный процесс. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Москва: Зерцало, 2000 с. 180.-181.

²⁴ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: file:///C:/Users/Admin/Downloads/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2017. gada 16. martā]

Dažkārt lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto tiek atcelts, jo neatbilst likumā minētajām prasībām, un tiek sastādīts jauns lēmums. Lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto nav pārsūdzams, tomēr tas nenozīmē, ka tā sastādīšana drīkst pārkāpt KPL izvirzītās prasības attiecībā uz lēmuma saturu, ignorēt vispāratzītas cilvēktiesības un neievērot kriminālprocesa pamatprincipus.²⁵

Zvērināts advokāts A. Berezins uzskata, ka „praksē lēmumi par atzīšanu par aizdomās turēto saturiski visbiežāk neatbilst likuma izvirzītajām prasībām. Šādu situāciju, iespējams, veicina apstākļi, ka minētais nolēmums nav pārsūdzams, kas formāli ļauj procesa virzītājam sagatavot procesuālo dokumentu atbilstoši personīgajai izpratnei par KPL 398.¹ panta pirmās daļas noteikumu interpretāciju un attiecīgajā izmeklēšanas iestādē pieņemtajai praksei”.²⁶ Autore piekrīt advokāta paustajam viedoklim, ka lēmumu par atzīšanu par aizdomās turēto procesa virzītājs aizpilda atbilstoši personiskajai izpratnei vai izmeklēšanas iestādē pieņemtajai praksei. Lai gan KPL 398.¹ panta pirmā daļa nosaka, kas ir jānorāda lēmumā, tomēr likumā nav norādīts, cik plaši katra lēmuma daļa ir jāapraksta un ko konkrēti būtu nepieciešams minēt procesuālajā dokumentā.

Lēmumam par personas atzīšanu par aizdomās turēto ir jāatbilst KPL prasībām, lai netiktu aizskartas personas tiesības uz aizstāvību. Tāpēc nepieciešams izstrādāt komentārus par Kriminālprocesa likuma 398.¹ panta pirmās daļas piemērošanu un informēt izmeklēšanas iestādes par lēmuma satura prasībām, tādējādi uzlabojot lēmuma kvalitāti.

Ja persona ir atzīta par aizdomās turēto, tomēr izmeklēšanas laikā iegūti papildus pierādījumi vai tiek noskaidrots, ka noziedzīga nodarījuma faktiskie apstākļi bija citādi, pamatojoties uz kuriem ir nepieciešams grozīt pieņemto lēmumu, procesa virzītājs pieņem jaunu lēmumu par attiecīgās personas atzīšanu par aizdomās turēto un tā kopiju izsniedz aizdomās turētajam.²⁷ Aizdomās turētais ar savu parakstu apliecina, ka ir saņēmis lēmuma kopiju.

Atbilstoši KPL 68.panta pirmajai daļai **persona zaudē aizdomās turētā statusu**, ja:

- 1) kriminālprocess tiek izbeigts kopumā vai pret konkrēto personu;
- 2) tiek atcelts lēmums, ar kuru šī persona tika atzīta par aizdomās turēto;
- 3) tā tiek saukta pie kriminālatbildības un uzsākta tās kriminālvajāšana;
- 4) pret to uzsākts process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa noteikšanai.

²⁵ Berezins A. Pamata prasības kriminālprocesuālo aizdomu saturam. Jurista vārds. 2015. gada 6. oktobris, nr. 39. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267339-pamata-prasibas-kriminalprocesa-izvirzamo-baizdomub-saturam/> [aplūkots 2017. gada 4. martā]

²⁶ Turpat.

²⁷ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 1. septembrī]

Persona zaudē aizdomās turētā statusu, ja **kriminālprocess tiek izbeigts** kopumā vai pret konkrēto personu. KPL 377.pantā minēti kriminālprocesa nepieļaujošie apstākļi, kas nosaka, ka kriminālprocess ir jāizbeidz, ja: 1) nav noticis noziedzīgs nodarījums; 2) izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva; 3) pieņemts amnestijas akts, kas novērš soda piemērošanu par attiecīgo noziedzīgu nodarījumu; 4) persona, kura saucama vai saukta pie kriminālatbildības, ir mirusi, izņemot gadījumus, kad process nepieciešams, lai mirušo reabilitētu; 5) stājies spēkā spriedums vai procesa virzītāja lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu tajā pašā apsūdzībā pret personu, kura iepriekš saukta pie kriminālatbildības par to pašu noziedzīgu nodarījumu; 6) tas ir vērsti pret tādu ārvalstnieku vai bezvalstnieku par valsts robežas nelikumīgu šķērsošanu, kurš par šo noziedzīgu nodarījumu piespiedu kārtā izraidīts no Latvijas Republikas; 7) nav cietušās personas pieteikuma tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz šīs personas pieteikuma pamata; 8) noticis cietušā un aizdomās turētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata un pilnīgi novērsts vai atlīdzināts ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radītais kaitējums; 9) konstatēti Krimināllikumā minētie apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību.

Kādas krimināllietas ietvaros 2006.gada 16.augustā personai tika piemērots drošības līdzeklis un persona atzīta par aizdomās turēto. Lai gan 2006.gada 16.novembrī tika pieņemts lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu, tomēr 2006.gada 28.decembrī prokurors nolēma atcelt 2006.gada 16.novembra lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu un tādējādi persona atkal ieguva aizdomās turētā statusu.²⁸ Tātad, ja kriminālprocess tiek izbeigts kopumā vai pret konkrēto personu, persona zaudē aizdomās turētā statusu, tomēr atceļot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, persona var atkārtoti iegūt aizdomās turētā statusu.

Persona zaudē aizdomās turētā statusu, ja **tiek atcelts lēmums**, ar kuru šī persona tika atzīta par aizdomās turēto. Tomēr tas, ka tiek atcelts lēmums, ar kuru persona tika atzīta par aizdomās turēto, nav šķērslis atkārtotai personas atzīšanai par aizdomās turēto, ja ir iegūti papildu pierādījumi, kas dod pietiekamu pamatu pieņemumam, ka visticamāk, noziedzīgu nodarījumu izdarījusi tieši konkrētā persona. Tomēr persona jebkurā gadījumā saglabā tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Ja lēmums tiek atcelts, bet kriminālprocess pret attiecīgo personu netiek izbeigts, persona saglabā tādas personas statusu, pret kuru uzsākts kriminālprocess.²⁹

Aizdomās turētais zaudē aizdomās turētā statusu, ja **persona tiek saukta pie kriminālatbildības** un uzsākta tās kriminālvajāšana. Personu saucot pie kriminālatbildības, tā

²⁸ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 16.oktobra spriedums lietā nr. C27185411 (lietas arhīva nr. CA-0556-13/31)

²⁹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 3. martā]

iegūst jaunu statusu – apsūdzētais. Tomēr personu, pret kuru bijusi uzsākta kriminālvajāšana, vēlāk vairs nevar atzīt par aizdomās turēto tajā pašā noziedzīgā nodarījumā.

Ja **pret aizdomās turēto uzsākts process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa noteikšanai**, persona zaudē aizdomās turētā statusu. Saskaņā ar KPL 592.pantu, šo piespiedu līdzekli nosaka personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, būdama nepieskaitāmības stāvoklī, vai kura pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslimusi ar tādiem psihiskiem traucējumiem, kas atņēmuši tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt, ja šī persona pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa ir bīstama sabiedrībai. Ja iepriekšminētā persona pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa nav bīstama sabiedrībai, bet slimo ar psihiskiem traucējumiem, procesa virzītājs var izbeigt kriminālprocesu, nododot attiecīgo personu tuvinieku vai citu personu gādībā, kuras veic slimnieku kopšanu.

Aplūkojot nodaļā minēto, var secināt, ka neskatoties uz to, ka KPL 398.¹ panta pirmajā daļā noteikts, kas lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto jānorāda, tomēr praksē var novērot, ka lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto tiek sastādīts nekvalitatīvi, nenorādot visu nepieciešamo informāciju. Tāpēc būtu pieciešams izstrādāt komentārus par Kriminālprocesa likuma 398.1 panta pirmās daļas piemērošanu un informēt izmeklēšanas iestādes par lēmuma satura prasībām, tādējādi uzlabojot lēmuma kvalitāti

3. AIZDOMĀS TURĒTĀ STATUSS KRIMINĀLPROCESĀ

Aizdomās turētais ir lietā ieinteresētais procesa subjekts, kurš kriminālprocesā aizstāv savas intereses.³⁰ Ar jēdzienu „statuss” saprot – ar tiesību normām noteiktu fiziskas vai juridiskas personas vai cita subjekta tiesisko stāvokli, kas saistīts ar noteiktām tiesībām, pienākumiem un privilēģijām.³¹ Aizdomās turētajam tāpat kā jebkurai procesa dalībniekam ir noteiktas tiesības un pienākumi, lai tiktu ievērots likums. Latvijas Republikā aizdomās turētā tiesības un pienākumi tiek regulēti KPL 5. nodaļā.

2.1. Aizdomās turētā tiesības

Aizdomās turētajam tāpat kā jebkurai kriminālprocesa subjektam ir piešķirtas konkrētas tiesības.. Tiesību uzskaitījums tiek piešķirts ar brīdi, kad personai tiek paziņots, ka tā atzīta par aizdomās turēto. KPL aizdomās turētā tiesības ir noteiktas 66.pantā, taču tās izriet arī no KPL 860.² panta, kriminālprocesa principiem un Latvijas Republikas Satversmes.

Aizdomās turētais ir viena no tām personām, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Savukārt KPL 60.² panta pirmā daļa paredz, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir tiesības: 1) tiesības uz advokāta palīdzību; 2) tiesības tikt informētam; 3) tiesības sniegt liecību vai atteikties liecināt; 4) KPL noteiktajos gadījumos, terminos un kārtībā pārsūdzēt procesuālos lēmumus.

Aizdomās turētajam ir **tiesības uz advokāta palīdzību**. KPL 60.² panta pirmās daļas pirmais punkts paredz, ka aizdomās turētais drīkst nekavējoties uzaicināt aizstāvi un noslēgt ar viņu vienošanos. Šim nolūkam viņš ir tiesīgs saņemt no procesa virzītāja attiecīgajā tiesas apgabalā praktizējošo advokātu sarakstu, kā arī bez maksas izmantot telefonu aizstāvja uzaicināšanai. Tāpat viņš ir tiesīgs izmantot valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ja šī persona pati par saviem līdzekļiem nevar noslēgt vienošanos.³² KPL 81.panta pirmā daļa nosaka, ja nav noslēgta vienošanās par aizstāvību vai aizstāvis, ar kuru noslēgta vienošanās, nevar ierasties procesuālās darbības veikšanai, procesa virzītājs uzaicina advokātu nodrošināt aizstāvību šādās atsevišķās procesuālās darbībās: 1) lēmuma par atzīšanu par aizdomās turēto

³⁰ Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Shēmas. Rīga: P&K tipogrāfija, 2000, 71.lpp.

³¹ [b.a.] Latvian Oxford Living Dictionaries. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/statuss> [aplūkots 2017. gada 12. aprīlī]

³² Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]

paziņošanā un aizdomās turētā pirmajā nopratināšanā; 2) ar drošības līdzekļa piemērošanu saistīto jautājumu izskatīšanā pie izmeklēšanas tiesneša.

KPL 60.² panta pirmās daļas otrais un ceturtais punkts paredz, ka aizdomās turētais ir tiesīgs saņemt juridisko palīdzību sarunas konfidencialitāti nodrošinošos apstākļos, bez īpašas procesa virzītāja atļaujas un bez laika ierobežojuma. Tāpat aizdomās turētais ir tiesīgs pieprasīt advokāta piedalīšanos arī atsevišķās procesuālajās darbībās aizstāvības nodrošināšanā, ja vēl nav noslēgta vienošanās par aizstāvību ar konkrētu advokātu vai šis aizstāvis nav varējis ierasties.

Aizdomās turētajām personām būtu jāspēj izskaidrot saviem advokātiem sava notikuma versiju, norādīt uz apgalvojumiem, kuriem tās nepiekrīt un paziņot advokātiem jebkādas faktus, kuri būtu izmantojami to aizstāvībā.³³

Tāpat KPL paredz aizdomās turētā **tiesības tik informētam**. Likums paredz, ka personai ir tiesības tikt informētai par to, kāds pieņēmums izteikts vai kādas aizdomas radušās pret šo personu, vai kāda apsūdzība izvirzīta. Personai ir tiesības zināt, kādēļ un par kādu nodarījumu viņu tur aizdomās.³⁴

Gadījumā, ja persona neprot valodu, kurā norit kriminālprocess, personai ir tiesības KPL noteiktajā kārtībā un apjomā saņemt mutvārdu vai rakstveida tulkojumu, lai tiktu informēta par kriminālprocesa norisi. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā nr.2010/64/ES noteikts, ka dalībvalstij jānodrošina, ka aizdomās turētajām personām, kuras nesaprot attiecīgajā kriminālprocesā lietoto valodu vai nerunā tajā, nekavējoties tiek nodrošināts mutiskais tulkojums kriminālprocesā izmeklēšanas un tiesu iestādēs, tostarp policijas nopratināšanā, visās tiesas sēdēs un jebkādā starpposma uzklaušīšanā. Dalībvalstij jānodrošina, ka pastāv procedūra vai mehānisms, lai pārliecinātos, vai aizdomās turētās personas saprot kriminālprocesā lietoto valodu un runā šajā valodā un vai ir vajadzīga tulka palīdzība. Tāpat ir jānodrošina, lai aizdomās turētajām personām, kuras nesaprot attiecīgajā kriminālprocesā lietoto valodu, pieņemamā termiņā tiktu sniegts visu tādu dokumentu rakstiskais tulkojums, kuri ir būtiski, lai nodrošinātu, ka tās spēj īstenot savas tiesības uz aizstāvību, un lai nodrošinātu taisnīgu procesu. Saskaņā ar šo direktīvu mutiskais un rakstiskais tulkojums būtu jānodrošina aizdomās turētajai personu dzimtajā valodā vai jebkādā citā valodā, kurā šī persona runā vai kuru tā saprot, lai ļautu tām pilnībā īstenot savas

³³ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2010/64/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/64/oj/lav/pdfa_1a [aplūkots 2016. gada 22. maijā]

³⁴ Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pamattiesības kriminālprocesā. [b.v.]: [b.i.], 2016. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/personai-kurai-ir-tiesibas-uz-aizstavibu-pamattiesibas-kriminalprocesa?print=1> [aplūkots 2017. gada 19. martā]

tiesības uz aizstāvību un lai nodrošinātu taisnīgu lietas izskatīšanu³⁵ Gan mutiskais, gan rakstiskais tulkojums ir jānodrošina pietiekami kvalitatīvs, lai aizdomās turētajam būtu skaidrs, par ko personu apsūdz un lai spētu īstenot savas tiesības uz aizstāvību.

Personai ir **tiesības sniegt liecību vai atteikties liecināt**. Kriminālprocesā ar jēdzienu „liecība” saprot – personas pašas uzrakstītu un parakstītu paskaidrojumu par konkrētiem faktiem vai apstākļiem.³⁶ Saskaņā ar Krimināllikuma 303.pantu aizdomās turētais par atteikšanos sniegt liecību neatbild t.i. netiek saukts pie kriminālatbildības, jo liecības nesniegšana nav vērtējama kā traucēšana noskaidrot patiesību lietā un izvairīšanās no pirmstiesas procesa un tiesas.

Sarežģīta situācija rodas gadījumā, kad persona sākotnēji tiek nopratināta liecinieka statusā. Nopratināšanas sākumā liecinieks parakstās, ka viņam ir izskaidrotas KPL noteiktās tiesības, pienākumi un viņš ir brīdināts par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu. Tomēr pirmstiesas procesā tiek konstatēts, ka vainīgā persona ir minētais liecinieks, kurš sniedzis apzināti nepatiesu liecību, un personai tiek piešķirts aizdomās turētā statuss. Aplūkojot aizdomās turētā nopratināšanas protokolu, autore konstatē, ka aizdomās turētais nopratināšanas protokolā neparakstās par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu.

KPL 110.panta trešās daļas otrais punkts nosaka, ka lieciniekam ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem. Tomēr gadījumā, ja liecinieks neliecina pret sevi, bet sniedz jebkādu nepatiesu informāciju, lai gan noziegumu tiešām ir pastrādājis, tad var uzskatīt, ka persona sniedz apzināti nepatiesu liecību. Nepatieso liecību būtība var būt tieši tāda fakta noliegšana, kas varētu būt par pamatu paša liecinieka saukšanai pie kriminālatbildības par cita noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.³⁷ Tātad rodas jautājums vai šajā gadījumā iestājas kriminālatbildība. Autore uzskata, ja aizdomās turētais liecinieka statusā tiek brīdināts par kriminālatbildību, tad viņš būtu jāsoda pēc KL 300.panta.

Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, likumā noteiktajos gadījumos, termiņos un kārtībā ir **tiesības pārsūdzēt procesuālos lēmumus**. Piemēram, ja personai tiek piemēroti drošības līdzekļi, aizdomās turētajam ir tiesības pārsūdzēt tiesneša lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu. Tomēr jāatceras, ka aizdomās turētajam nav tiesības pārsūdzēt lēmumu par atzīšanu par aizdomās turēto, jo minētais lēmums nav pārsūdzams. Lai gan, kā jau tika norādīts, praksē tiek atrasts risinājums, kā to tomēr var izdarīt.

³⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2010/64/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/64/oj/lav/pdfa1a> [aplūkots 2017. gada 12. aprīlī]

³⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015.gada 10.februāra lēmums lietā SKK – 5/2015 (krimināllieta nr. 11280049211)

³⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 9.novembra lēmums lietā SKK – 670/2006 (krimināllieta nr. 11240007205)

Papildus tiesībām, kas noteiktas 60.² panta pirmajā daļā aizdomās turētajam, kuram piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis, ir tiesības:

- 1) iepazīties ar tiem lietas materiāliem, ar kuriem pamatots ierosinājums piemērot ar brīvības atņemšanu saistītu drošības līdzekli, ciktāl šāda piekļuve neapdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses un netraucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu;
- 2) pieprasīt, lai par aizturēšanu vai apcietināšanu paziņo viņa tuviniekam, mācību iestādei, darba devējam, kā arī sazināties ar vienu no tiem, ciktāl šāda sazināšanās neapdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses un netraucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Ārvalstniekam ir tiesības pieprasīt, lai par aizturēšanu vai apcietināšanu tiktu informēta viņa valsts diplomātiskā vai konsulārā pārstāvniecība, kā arī ar to sazināties;
- 3) saņemt informāciju par tiesībām uz neatliekamo medicīnisko palīdzību;
- 4) saņemt informāciju par maksimālo stundu vai mēnešu skaitu, uz kādu personai var tikt ierobežota brīvība pirmstiesas procesā.³⁸

Aizdomās turētajam, kuram piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis, ir **tiesības iepazīties ar lietas materiāliem**, ar kuriem pamatots ierosinājums piemērot ar brīvības atņemšanu saistīto drošības līdzekli, ciktāl šāda piekļuve neapdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības intereses un netraucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Tātad aizdomās turētais vai viņa advokāts var lūgt iepazīties ar to lietas materiālu daļu, kas attiecas uz viņa aizturēšanu vai saņemt sīku informāciju par to saturu.³⁹ Taču KPL 147.panta piektajā daļā noteikts, ka pratināšanas gaitā pratināmajam var uzrādīt lietai pievienotos priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ieprotokolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā.

Autore iepazīnās ar krimināllietu, kurā tika uzsākts kriminālprocess pēc Krimināllikuma 175.panta pirmās daļas – par svešas kustamas mantas slepenu vai atklātu nolauņšanu (zādzību). Pirmstiesas izmeklēšanas laikā tika noskaidrots, ka iespējamā vainīgā persona ir A.B. Krimināllietā tika konstatēts, ka persona A.B, tomēr nav pastrādājusi minēto noziedzīgo nodarījumu, bet to ir izdarījis personas A.B. brālis E.B. Persona A.B. lietā tika nopratināta kā

³⁸ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]

³⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2012/13/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0013&from=LV> [aplūkots 2017. gada 12. aprīlī]

liecinieks. Persona E.B. tika atzīts par aizdomās turēto. Savu attieksmi par aizdomām aizdomās turētais nekomentēja.

Iepazīstoties ar iepriekšminētās krimināllietas lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto, autore konstatēja, ka lēmums pamatots ar liecinošo liecībām un videoierakstu no 11.tramvaja. Lēmumā tika aprakstīta situācija, kurā persona E.B. uzgrūžas virsū cietušajam un nozog mobilo tālruni. Nopratinot aizdomās turēto, persona E.B. izmantoja savas tiesības un atteicās liecināt pret sevi. Persona E.B. norādīja, ka liecināšot, kad tikšot parādīts videoieraksts no tramvaja. Atsaucoties uz KPL 60.² panta otro daļu, liecības nesniegšana nav vērtējama kā traucēšana noskaidrot patiesību lietā un izvairīšanās no pirmstiesas procesa un tiesas. Persona E.B. tika uzrādīta atpazīšanai, un cietušais norādīja uz konkrēto vīrieti. Personai E.B. tika uzrādīts videoieraksts no tramvaja un persona liecināja, ka tas neesot viņš un minēto zādzību neesot izdarījis, tā esot cita persona un savu vainu inkriminētajā noziedzīgā nodarījumā neatzina. Šajā krimināllietā autore uzzināja, ka policijas inspektore ir atklājusi aizdomās turētajam informāciju par pierādījumiem. Aizdomās turētais, uzzinot informāciju par pierādījumiem, norādījis, ka vainīgā persona ir brālis A.B. Saskaņā ar KPL 19.panta trešo daļu, visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Lai novērstu šaubas, tiks rīkota uzrādīšana atpazīšanai, kurā piedalīsies persona A.B., persona E.B. un vēl viena persona.⁴⁰

Atbilstoši KPL 375.panta pirmajai daļai, kriminālprocesa laikā krimināllietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums un ar tiem drīkst iepazīties amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu, kā arī personas, kurām minētās amatpersonas attiecīgos materiālus uzrāda KPL paredzētajā kārtībā. Tomēr atsaucoties uz minēto krimināllietu, autore uzskata, ka procesa virzītājam, pirms krimināllietas materiālu uzrādīšanas, būtu rūpīgi jāizvērtē krimināllietas materiālu uzrādīšanas mērķis un vēlamais rezultāts, lai nerastos situācija, ka pēc krimināllietas materiālu uzrādīšanas, aizdomās turētais maina liecību.

Tāpat kā Latvijas KPL, Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss paredz, ka aizdomās turētajam ir tiesības iepazīties ar visiem protokoliem, kas ir sastādīti ar personas piedalīšanos.⁴¹ Tiek ievērots vispārējais princips – protokolu paraksta visi, kas piedalās izmeklēšanas darbībā, pirms parakstīšanas protokolu izlasot.

Ja persona tiek aizturēta, tad personai ir tiesības pieprasīt, lai par aizturēšanu vai apcietināšanu **paziņotu viņa tuviniekam, mācību iestādei, darba devējam**, kā arī sazināties ar vienu no tiem, ciktāl šāda sazināšanās neapdraud citu personu pamattiesības, sabiedrības

⁴⁰ Nepubliskots krimināllietas materiāls.

⁴¹ Кобликова А. С. Подозреваемый в уголовном процессе. Уголовный процесс. Учебник для вузов. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. <http://lawbook.online/page/uprkoblikova/ist/ist-6--idz-ax232--nf-21.html> [aplūkots 2017.gada 16.martā]

intereses un netraucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Ja aizdomās turētais ir ārvalstnieks, tad šī persona ir tiesīga prasīt, lai par aizturēšanu vai apcietināšanu tiktu informēta viņa valsts diplomātiskā vai konsulārā pārstāvniecība, kā arī ar to sazināties.⁴²

Aplūkojot Francijas Kriminālprocesa kodeksu, autore konstatē, ka Francijas Kriminālprocesa kodekss paredz, ka aizdomās turētais var informēt savu ģimeni par faktu, ka viņš ir apcietināts, tomēr šo rīcību var aizliegt prokurors, pieņemot attiecīgu lēmumu.⁴³ Pretēji Francijas Kriminālprocesa kodeksam, Latvijas KPL neparedz prokuroram tiesības aizliegt aizdomās turētajam informēt tuviniekus par faktu, ka persona ir apcietināta.

Persona ir tiesīga saņemt informāciju par tiesībām uz **neatliekamo medicīnisko palīdzību**. Tāpat aizdomās turētais ir tiesīgs **saņemt informāciju par maksimālo stundu vai mēnešu skaitu**, uz kādu personai var tikt ierobežota brīvība pirmstiesas procesā.⁴⁴

Personai, tiklīdz tā ir ieguvusi tiesības uz aizstāvību, nekavējoties izsniedz un, ja nepieciešams, izskaidro informāciju par KPL 60.² pantā noteiktajām tiesībām. To, ka informācija ir izsniegta un ja nepieciešams, tiesības izskaidrotas, persona apliecina ar savu parakstu.

Papildus KPL noteiktajām pamattiesībām, no brīža, kad tiek paziņots, ka persona ir atzīta par aizdomās turēto, KPL 66.pants nosaka, ka aizdomās turētajam ir tiesības:

- 1) saņemt tā lēmuma kopiju, ar kuru šī persona atzīta par aizdomās turēto, un izrakstu no šā likuma par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem;
- 2) iesniegt pieteikumus, noraidījumus un sūdzības;
- 3) piedalīties izmeklēšanas darbībās, kuras tiek veiktas pēc aizdomās turētā vai tās aizstāvja pieteikuma un saņemt motivētu lēmumu, ja aizdomās turētajam atteikta piedalīšanās izmeklēšanas darbībās;
- 4) mutvārdos vai rakstveidā paust savu attieksmi pret izteiktajām aizdomām;
- 5) pieprasīt, lai pasākumi krimināltiesisko attiecību noregulēšanai tiktu veikti ar tās piekrišanu;
- 6) iepazīties ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu un ekspertīzes atzinumu;
- 7) izlīgt ar cietušo
- 8) izteikt vēlēšanos sadarboties ar amatpersonām, kuras veic kriminālprocesi.

KPL 66.panta pirmās daļas pirmais punkts nosaka, ka aizdomās turētajam ir tiesības **saņemt tā lēmuma kopiju**, ar kuru šī persona atzīta par aizdomās turēto, un izrakstu no KPL

⁴² Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 22.maijā]

⁴³ Autoru kolektīvs. Pētījums „Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse”. Norway Grants finansēts pētījums, Rīga, 2009, 26.lpp.

⁴⁴ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]

par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem. Aizdomās turētais ar savu parakstu apliecina, ka ir saņēmis un iepazīties ar minēto lēmumu un izrakstu no KPL.

KPL paredz, ka aizdomās turētajam ir tiesības **iesniegt pieteikumus, noraidījumus un sūdzības**.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2007. gada 11. janvāra lēmumā konstatēts, ka saskaņā ar KPL 68.pantu, aizdomās turētajam ir tiesības iesniegt pieteikumu par kriminālprocesa izbeigšanu.⁴⁵

Aizdomās turētais var iesniegt pieteikumu, ja vēlas iepazīties ar kriminālprocesa reģistru. Procesa virzītājs triju darba dienu laikā pēc pieteikuma iesniegšanas nodrošina aizdomās turētā iepazīstināšanu ar kriminālprocesa reģistru, kur ir minētas ziņas par:

- 1) kriminālprocesa uzsākšanu, nodarījuma juridisko kvalifikāciju un turpmāko virzību;
- 2) personas atzīšanu par aizdomās turēto un nodarījuma juridisko kvalifikāciju;
- 3) personas saukšanu pie kriminālatbildības un nodarījuma juridisko kvalifikāciju;
- 4) drošības līdzekli;
- 5) mantas arestu;
- 6) amatpersonām, kuras veic konkrētu kriminālprocesi;
- 7) personas tiesību ierobežošanas termiņu pirmstiesas kriminālprocesā;
- 8) procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu uzsākšanu;
- 9) juridiskās personas pārstāvi.⁴⁶

Tāpat aizdomās turētais var arī pieteikt noraidījumus. Piemēram, ja aizdomās turētais konstatē, ka amatpersona, kura veic kriminālprocesi, ir ieinteresēta lietas iznākumā, tad persona var pieteikt noraidījumu.

Saskaņā ar KPL 66.panta pirmās daļas ceturto un piekto punktu, aizdomās turētajam ir tiesības iesniegt pieteikumus par izmeklēšanas darbību veikšanu un piedalīšanos tajās. Aizdomās turētais var **piedalīties izmeklēšanas darbībās**, kuras tiek veiktas pēc šīs personas vai tās aizstāvja pieteikuma, ja vien šāda piedalīšanās netraucē izmeklēšanas darbību veikšanu vai neaizskar citas personas tiesības. Aizdomās turētā tiesības izmeklēšanas darbību laikā, aplūkotas 4.nodaļā.

Tāpat aizdomās turētajam ir tiesības pieteikt un piedalīties poligrāfa ekspertīzē, kas ir kā līdzeklis personas atbilžu patiesīguma noskaidrošanai. Poligrāfa pārbaudes var tikt veiktas tikai ar personas brīvprātīgu piekrišanu, tātad aizdomās turētajam ir tiesības izlemt –

⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 7. janvāra lēmums lietā SKK –15/2007 (krimināllieta nr. 11088058904

⁴⁶ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

pedalīties šādā ekspertīzē vai tomēr atteikties.⁴⁷ Šī ekspertīze ir iekļauta arī Tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatorā, kas nosaka, ka tiek pārbaudīts, vai persona atbild patiesīgi vai melo attiecībā uz noteiktām darbībām vai situāciju.⁴⁸ Ārvalstīs, kur plaši praktizē privāti poligrāfa eksperti, darbojas profesionālas šīs jomas asociācijas, kas nodrošina pietiekami augstu profesionālās kvalifikācijas līmeni ekspertiem, apstiprina viņu sertifikātus un var dot arī iespēju izraudzīties citu ekspertu vai izveidot ekspertu komisiju atkārtotas pārbaudes veikšanai.⁴⁹ Aplūkojot Latvijas tiesu administrācijas tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatoru, redzams, ka Latvijā ir divi sertificēti poligrāfiskās ekspertīzes eksperti – U.Miķelsons un V.Semenkova.

Aizdomās turētajam ir tiesības **mutvārdos vai rakstveidā paust savu attieksmi pret izteiktajām aizdomām**, sniegt paskaidrojumus, liecināt un iesniegt pierādījumus aizdomu atspēkošanai, ja tām nav pamata. Nepamatotu aizdomu atspēkošana ir ne vien aizdomās turētā likumisko interešu īstenošana, bet arī veicina pirmstiesas izmeklēšanas sekmes, jo var izkļaidēt nepareizu versiju.⁵⁰ Bet lai varētu to darīt, viņam ir tiesības zināt uz viņu kritušo aizdomu pamatojumu, jo tikai tā viņam ir iespējams pret aizdomām aizstāvēties.⁵¹ Aizdomās turētajam jāzina ne vien noziedzīgā nodarījuma sastāvs, bet arī nozieguma sastāvu veidojošās faktiskās darbības, kādās viņu tur aizdomās. Nepamatotu aizdomu atspēkošana ir ne vien aizdomās turētā likumisko interešu īstenošana, tā veicina arī pirmstiesas izmeklēšanas sekmes, jo var izkļaidēt nepareizu versiju.⁵² Papildus minētajam, aizdomās turētajam ir tiesības zināt pret ko aizstāvēties.

Ja persona tiek turēta aizdomās par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un savu vainu atzīst, tad personai ir **tiesības izlīgt ar cietušo**, bet tas ir iespējams tikai tādā gadījumā, ja cietušais tam arī piekrīt.

Ungārijas Kriminālprocesa kodekss paredz, ka izlīguma procedūra var tikt piemērota kriminālprocesa ietvaros pēc aizdomās turētā vai cietušā pieprasījuma. Ungārijā izlīguma procedūras mērķis ir veicināt noziedzīgā nodarījuma nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu un aizdomās turētās personas uzvedības turpmāku atbilstību tiesību normām. Izlīguma procedūras ietvaros, tiek panākts, lai starp aizdomās turēto un cietušo tiktu noslēgta

⁴⁷ Miķelsons U. Poligrāfa ekspertīze. [b.v]: [b.i.], 2012. Pieejams: <http://www.poligrafs.lv> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]

⁴⁸ Tiesu ekspertu specialitāšu klasifikators: Ministru kabineta 2001. gada 21. jūnija noteikumi nr. 466. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=232274> [aplūkots 2016.gada 2.jūnijā]

⁴⁹ Miķelsons U. Poligrāfa pārbaudes kriminālprocesuālie aspekti. [b.v]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <http://www.eksperts.gold.lv/Kriminalprocess.pdf> [aplūkots 2017. gada 12. martā]

⁵⁰ Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Vispārīgā daļa un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1971., 129.lpp.

⁵¹ Turpat.

⁵² Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 135.-136.lpp.

vienošanās, kuras pamatā ir aizdomās turētā patiesa nožēla par izdarīto.⁵³ Savukārt, KPL 381.panta otrajā daļā ir noteikts, ka procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums, var iesaistīt starpnieku, par to var informēt Valsts probācijas dienestu. Taču, ja noziedzīgo nodarījumu izdarījis nepilngadīgais, tad Valsts probācijas dienestu informē visos gadījumos, izņemot gadījumu, kad izlīgums jau ir noslēgts. Atbilstoši KPL 381.panta trešajai daļai, izlīgumā jānorāda, ka tas noslēgts labprātīgi, puses saprot tā sekas un kādi ir tā nosacījumi. Tomēr izbeigt kriminālprocesu uz izlīguma pamata nedrīkst, ja ir iegūtas ziņas, ka izlīgums panākts draudu vai vardarbības rezultātā vai izmantojot citus prettiesiskus līdzekļus.⁵⁴

Saskaņā ar KPL 21.pantu, aizdomās turētais var arī **izteikt vēlēšanos sadarboties** ar amatpersonām, kuras veic kriminālprocesu. Sadarbība var izpausties kā vienkāršāka procesa veida izvēlē, procesa norises veicināšanā, citu personu izdarītu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā. Sadarbība iespējama no kriminālprocesa uzsākšanas brīža līdz soda izpildei.

Par kriminālprocesa norises veicināšanu tiek uzskatīta labprātīga un ieinteresēta liecību sniegšana, labprātīga norāde uz pierādījumu atrašanās vietu un to labprātīga izdošana, kā arī personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tāda pozitīva attieksme pret kriminālprocesu, ka amatpersonai, kura veic kriminālprocesu, nerodas šaubas par tās patiesīgumu. Ja persona tiesības uz sadarbību īstenojusi, palīdzot atklāt citu personu izdarītu noziedzīgu nodarījumu, likumā ir paredzēti vairāki veidi, kā valsts var novērtēt personas sadarbību, un tie vērsti galvenokārt uz atbrīvošanu no kriminālatbildības vai piemērojamā soda samazināšanu. Lai atzītu, ka persona sekmējusi vai palīdzējusi atklāt citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, tam jābūt atklātam, proti, pret to izdarījušām personām jābūt uzsāktai kriminālvajāšanai.⁵⁵ Autore konstatē, ja aizdomās turētais sadarbojas ar amatpersonām, kas veic kriminālprocesu un veicina noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu, piemēram – iesniedzot papildus pierādījumus, tad šādu sadarbību var uzskatīt par atbildību mīkstinošu apstākli.

Atsaucoties uz KPL 66.panta otro daļu, aizdomās turētajam ir **tiesības, lai bez viņa piekrišanas nepubliskotu** plašsaziņas līdzekļos procesuālo darbību laikā ar foto, video vai cita veida tehniskajiem līdzekļiem fiksētu **aizdomās turētā attēlu**, ja vien tas nav nepieciešams noziedzīga nodarījuma atklāšanai.

⁵³[b.a.] Opinion of the Advocate-General. [b.v.]: [b.i.], [b.g.].
http://publications.europa.eu/resource/cellar/ef126686-ee90-48be-b8dd-a5386b64e468.0014.04/DOC_1#OP
[aplūkots 2017.gada 12.martā]]

⁵⁴ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 14. aprīlī]

⁵⁵ Kūtra G. zinātniskajā redakcijā. Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010, 36.-37.lpp

Papildus iepriekšminētajām tiesībām, aizdomās turētajam ir tiesības pieprasīt, lai tiktu ievēroti kriminālprocesa pamatprincipi, kas noteikti KPL otrajā nodaļā.

KPL 8.pantā minētais **vienlīdzības princips** nosaka vienotu procesuālo kārtību visām kriminālprocesa iesaistītajām personām neatkarīgi no personu izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, nodarbošanās, pilsonības, rases un nacionālās piederības, attieksmes pret reliģiju, dzimuma, izglītības, valodas, dzīvesvietas un citiem apstākļiem.⁵⁶ Turpretī Latvijas Republikas Satversmes 91.pants nosaka, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Tātad ir jāievēro arī **diskriminācijas aizlieguma princips**.

Ja aizdomās turētais tiek uzaicināts sniegt liecību, tad personai ir tiesības **liecināt un sniegt paskaidrojumus savā dzimtajā valodā vai izmantot tulku**.⁵⁷ KPL 11.panta otrā daļa nosaka, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ja tā neprot valsts valodu, procesuālo darbību veikšanas laikā ir tiesības lietot valodu, kuru šī persona prot un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs. Tāpat personai, ja tā neprot valsts valodu, ir tiesības lietot valodu, kuru šī persona prot, un tikšanās laikā ar aizstāvi bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību.⁵⁸

Latvijas Republikās kriminālprocess notiek latviešu valodā, tomēr, ja persona šo valodu neprot vai nesaprot, tad aizdomās turētajam ir tiesības **bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību**. Saskaņā ar KPL 11.panta 2.¹ daļā noteikts, ka tulka piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs:

- 1) lai sagatavotos pratināšanai pirmstiesas procesā vai iztiesāšanai tiesas sēdē;
- 2) lai sastādītu rakstveida sūdzību par kriminālprocesu veicošās amatpersonas rīcību vai nolēmumu un procesuālā piespiedu līdzekļa piemērošanu, grozīšanu vai atcelšanu;
- 3) lai sastādītu dokumentu, kas nepieciešams lietas iztiesāšanai rakstveida procesā;
- 4) lai sastādītu apelācijas vai kasācijas sūdzību.

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2010/64/ES ir norādīts, ka valstij ir jānodrošina bezmaksas un pienācīga lingvistiska palīdzība, lai aizdomās turētais, kas nerunā valodā, kurā notiek kriminālprocess, vai nesaprot to, varētu pilnībā īstenot savas tiesības uz aizstāvību un lai tiktu nodrošināta taisnīga lietas izskatīšana. Mutisks tulkojums aizdomās turēto vajadzībām būtu jānodrošina nekavējoties. Tomēr, ja pirms tulkojuma nodrošināšanas

⁵⁶ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17.februārī]

⁵⁷ Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998, 12.lpp.

⁵⁸ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]

paiet konkrēts laika posms, nebūtu jāuzskata, ka ir pārkāpta prasība par tulkojuma tūlītēju nodrošināšanu, ja vien minētais laika posms ir pieņemams konkrētos apstākļos.⁵⁹

Aizdomās turētajam ir **tiesības pieprasīt cilvēktiesību garantēšanu**, lai tiktu ievērotas personas cilvēktiesības. Atbilstoši KPL 12.panta pirmajai un otrajai daļai, kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītas cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē. Cilvēktiesības var ierobežot gadījumos, kad to prasa sabiedrības drošības apsvērumi un tikai KPL noteiktajā kārtībā atbilstoši noziedzīgā nodarījuma raksturam un bīstamībai.

Tāpat amatpersonai, kura veic kriminālprocesu, ir pienākums aizsargāt personas **privātās dzīves noslēpumu un komercnoslēpumu**. Fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai krimināllietā netiek iekļautas ziņas par personas pašas vai tās saderinātā, laulātā, vecāku, vecvecāku, bērnu, mazbērnu, brāļu un māsu, kā arī tās personas, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga jeb nedalīta saimniecība privāto dzīvi, komercdarbību un mantisko stāvokli, ja tas nav nepieciešams krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai Ziņas par personas privātās dzīves noslēpumu un komercnoslēpumu drīkst iegūt un izmantot tikai tad, ja tas ir nepieciešams pierādāmo apstākļu noskaidrošanai.⁶⁰

Kriminālprocesā nevienu personu nedrīkst pazemot, šantažēt, spīdzināt vai draudēt ar spīdzināšanu vai vardarbību, vai arī lietot vardarbību. Ja persona pretojas atsevišķas procesuālās darbības veikšanai, kavē tās norisi vai atsakās pienācīgā kārtā pildīt savu procesuālo pienākumu, tai var piemērot likumā konkrētās procesuālās darbības nodrošināšanai paredzētos piespiedu pasākumus. Lai pārvarētu personas fizisku pretošanos, procesuālās darbības veicējs vai, pēc viņa uzaicinājuma, valsts policijas darbinieki izņēmuma gadījumos var piemērot fizisku spēku, nevajadzīgi nenodarot sāpes šai personai un nepazemojot to. Tātad aizdomās turētajam ir tiesības, lai tiktu **ievērots spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums**.⁶¹ Latvijas Republikas Satversmes 95.pants nosaka, ka valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienu nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam.

Tāpat aizdomās turētajam ir tiesības uz **kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā**, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas. Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta ar lietas apjomu, juridisko sarežģītību, procesuālo darbību daudzumu,

⁵⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2010/64/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/64/oj/lav/pdf/a1a> [aplūkots 2016. gada 22. maijā]

⁶⁰ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 17.februārī]

⁶¹ Turpat.

procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem. Saprātīga termiņa neievērošana var būt pamats procesa izbeigšanai KPL noteiktajā kārtībā.⁶² Konstatējot kriminālprocesa neattaisnotu novilcināšanu, tiesai jāņem vērā:

- 1) kriminālprocesa ilgums un procesa virzītāja rīcības raksturs;
- 2) noziedzīgā nodarījuma raksturs un radītais kaitējums, noziedzīgā nodarījuma realizēšanas pakāpe;
- 3) personas loma izdarītajā noziedzīgajā nodarījumā;
- 4) atbildību mīkstinošie apstākļi;
- 5) atbildību pastiprinošie apstākļi, tas ir, Krimināllikumā paredzētie sodu ietekmējošie apstākļi un apstākļi, kas raksturo kriminālprocesa nepamatotu novilcināšanu.⁶³

Par pirmstiesas procesu trūkumu lielākoties konstatējami izmeklēšanas iestāžu rīcībā, kas noved pie pārāk ilgas izmeklēšanas un līdz ar to arī kriminālprocesa kopējā ilguma. Tiesu praksē ticis konstatēts, ka izmeklēšanas ilgums būtiski ietekmējis gan aizdomās turēto dzīvi, jo, piemēram, aizdomās turētajam ilgstošs laika periods bijis jāpavada apcietinājumā, bet procesā tai laikā nekas nozīmīgs nav noticis, vai arī procesa virzītājs pieļāvis tādas kļūdas, kuru novēršana vēlāk būtiski paildzinājusi procesu.⁶⁴

Aizdomās turētajam ir **tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā**. KPL 16.pants nosaka, ka kriminālprocesā jānodrošina, ka amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu, tulki un speciālisti nav personiski ieinteresēti. Tāpat Kriminālprocesā iesaistītajām personām ir pilnvaras jeb tiesības un pienākumi, kas nodrošina tām normatīvajos aktos noteikto uzdevumu un garantēto tiesību līdzvērtīgu īstenošanu.

KPL 19.pants nosaka, ka neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta KPL noteiktajā kārtībā un personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums. Visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Tātad kriminālprocesā tiek ievērota **nevainīguma prezumpcija**. Tāpat Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā minēt, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta

⁶² Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 17.februārī]

⁶³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 8. jūnija lēmums lietā SKK –284/2012 (krimināllieta nr. 11180174707)

⁶⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada Tiesu prakse par tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un soda noteikšanā, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.

Ja lietas dalībnieka tiesību apjoms atsevišķās kriminālprocesa stadijās mainās, tad tās jāizskaidro attiecīgās stadijas procesuālajā darbībā, kurā viņš piedalās⁶⁵, piemēram, persona vairs nav aizdomās turētais, bet apsūdzētais.

Taisnīgas tiesas pamatā ir pienākums rūpēties par aizdomās turētajām personām, kuras ir potenciāli sliktā situācijā, jo īpaši jebkādu fizisku trūkumu dēļ, kuri kavē personas spējas efektīvi sazināties. Tāpēc tiesu iestādēm būtu jānodrošina, lai šādas personas varētu efektīvi izmantot noteiktās tiesības, piemēram, ņemot vērā jebkādu iespējamu trūkumu, kas var ietekmēt personu spējas sekot līdzi procesam un skaidri izteikt savas domas, kā arī veicot atbilstošus pasākumus tiesību nodrošināšanai.⁶⁶

Atsaucoties uz iepriekšminēto, autore konstatē, ka KPL ir noteikts plašs aizdomās turētā tiesību uzskatījums. KPL ir noteiktas ne tikai aizdomās turētā tiesības, bet arī pienākumi.

3.2. Aizdomās turētā pienākumi

Aizdomās turētā pienākumi ir aprakstīti KPL. Personu atzīstot par aizdomās turēto, personai tiek izskaidroti viņa pienākumi. KPL 67. pants nosaka, ka aizdomās turētajam ir noteikti pienākumi no brīža, kad personai tiek paziņots, ka tā atzīta par aizdomās turēto.

Aizdomās turētajam ir šādi pienākumi:

- 1) noteiktajā laikā ierasties procesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas norādītajā vietā, ja uzaicinājums izdarīts likumā noteiktajā kārtībā;
- 2) nekavēt un netraucēt kriminālprocesa norisi;
- 3) ievērot drošības līdzekļu noteikumus un likumā minētos ierobežojumus;
- 4) atļaut, ka tas tiek pakļauts eksperta izpētei, un izsniegt paraugus salīdzinošajai izpētei vai ļaut, lai tie tiek iegūti;
- 5) ievērot noteikto kārtību procesuālo darbību veikšanas laikā;
- 6) norādīt uz faktu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā tā ir atradusies citā vietā (turpmāk — alibi), vai uz Krimināllikumā paredzētu apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību.⁶⁷

⁶⁵ Autoru kolektīvs. Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1986., 160.lpp.

⁶⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2010/64/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/64/oj/lav/pdf/a1a> [aplūkots 2016. gada 22. maijā]

⁶⁷ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]

Aizdomās turētajam, saņemot uzaicinājumu, ir **jāierodas procesa veikšanai norādītajā vietā**. Lai nodrošinātu aizdomās turētā ierašanos pēc procesa virzītāja uzaicinājuma, un citu likumā noteikto procesuālo pienākumu izpildi, aizdomās turētajam, pēc procesa virzītāja lēmuma var piemērot drošības līdzekli, piemēram, drošības naudas samaksu. Ja aizdomās turētais nepilda procesuālos pienākumus vai izdara jaunu tīšu noziedzīgu nodarījumu, drošības nauda ar procesa virzītāja lēmumu ieskaitāma valsts budžetā, bet citos drošības līdzekļa atcelšanas vai grozīšanas gadījumos atdodama tās devējam.⁶⁸

KPL 67. panta pirmās daļas otrajā punktā minēts, ka aizdomās turētajam ir **pienākums nekavēt un netraucēt kriminālprocesa norisi**. Saskaņā ar KPL 289.panta pirmo daļu, kriminālprocesā iesaistītajai personai var piemērot procesuālo sankciju par:

- 1) likumā paredzēto un procesa virzītāja noteikto procesuālo pienākumu nepildīšanu;
- 2) procesuālās darbības norises traucēšanu;
- 3) atkārtotu neierašanos pēc procesa virzītāja uzaicinājuma bez attaisnojoša iemesla;
- 4) nepaziņošanu par nespēju ierasties pēc procesa virzītāja uzaicinājuma, ja tāda iespēja bija;
- 5) kavēšanu kriminālprocesā iesaistītajai personai izpildīt savu procesuālo pienākumu.

Lai atvieglotu procesa virzītāja darbu, būtu nepieciešams visās izmeklēšanas iestādēs izsniegt aizdomās turētajam veidlapu, kurā persona ar savu parakstu apliecina, ka paziņos par savu sūtījumu saņemšanas adresi (Pielikums Nr.2.). Ja ir pamats uzskatīt, ka aizdomās turētais neturpinās noziedzīgās darbības, netraucēs pirmstiesas procesu un ieradīsies norādītajā adresē pēc procesa virzītāja aicinājuma, tad aizdomās turētajam izsniedz aizpildīšanai iepriekšminēto veidlapu, iepriekš izvērtējot konkrētās personas personību. Veidlapu paraksta aizdomās turētais, viņa aizstāvis un procesa virzītājs.

Tiek prezumēts – ja persona ir parakstījusi veidlapu par Sūtījumu saņemšanas pasta un elektroniskās adreses paziņojumu, tad persona, konkrētajā adresē ir saņēmis konkrēto sūtījumu. Šajā gadījumā sekas iestājas, ja persona tiek aicināta ierasties iestādē, bet persona neierodas. Personas neierašanās gadījumā var lemt par procesuālā piespiedu līdzekļa vai drošības līdzekļa piemērošanu.

KPL paredz, ka aizdomās turētajam ir **pienākums ievērot drošības līdzekļa noteikumus** un KPL minētos ierobežojumus. Lai gan procesa virzītājam bieži vien ir pārliecība, ka aizdomās turētais ir vainīgs noziedzīgajā nodarījumā, drošības līdzekli nedrīkst piemērot kā sodu. Drošības līdzekļiem ir represīvs raksturs, kas izpaužas cilvēku pamattiesību

⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015.gada 15.oktobra lēmums lietā SKK –358/2015 (krimināllieta nr. 11270022013) [aplūkots 2016. gada 5. jūnijā]

un brīvības ierobežošanā.⁶⁹ Drošības līdzekli kā procesuālo piespiedu līdzekli piemēro aizdomās turētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka attiecīgā persona turpinās noziedzīgās darbības, traucēs pirmstiesas kriminālprocesu vai tiesu vai izvairīsies no kriminālprocesa vai tiesas. KPL 243.pants paredz šādus drošības līdzekļus: 1) dzīvesvietas maiņas paziņošana; 2) pieteikšanās noteiktā laikā policijas iestādē; 3) aizliegums tuvoties noteiktai personai vai vietai; 4) noteiktas nodarbošanās aizliegums; 5) aizliegums izbraukt no valsts; 6) uzturēšanās noteiktā vietā; 7) personiskais galvojums; 8) drošības nauda; 9) nodošana policijas uzraudzībā; 10) mājas arests; 11) apcietinājums. Saskaņā ar KPL 243.panta trešo daļu, ja aizdomās turētais ir karavīrs, tad viņam kā drošības līdzekli var piemērot nodošanu vienības komandiera (priekšnieka) pārraudzībā. Savukārt nepilngadīgajam kā drošības līdzekli var piemērot arī: 1) nodošanu vecāku vai aizbildņu pārraudzībā un 2) ieviešanu sociālās korekcijas izglītības iestādē. Plašāk par minētajiem drošības līdzekļiem aprakstīts 5.nodaļā.

Tāpat aizdomās turētajam ir **pienākums atļaut, lai persona tiktu pakļauta eksperta izpētei un izsniegt paraugus salīdzinošajai izpētei** vai ļaut, lai paraugi tiktu iegūti. 2016. gada 6. aprīļa Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēdē Valsts policija atzinusi, ka praksē DNS paraugi tiek ņemti no aizdomās turētām personām, kuras tiek turētas aizdomās par noziegumiem, ka ir maznozīmīgi, un ne tikai. Paraugi var tikt ņemti no personām, kuras tiek turētas aizdomās par tādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kur bioloģiskā materiāla ņemšana nav nepieciešama attiecīgajam kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanā.⁷⁰ Autore uzskata, ka ir nepieciešams, lai no aizdomās turēta tiktu iegūti DNS paraugi salīdzinošajai izpētei, jo pat ja persona ir pastrādājusi maznozīmīgu noziedzīgu nodarījumu, iegūstot DNS paraugu, pastāv iespēja atklāt citus personas pastrādātos noziedzīgos nodarījumus. Kā piemēru var minēt „Imantas pedofila” lietu. Šī persona tika aizturēta tikai pateicoties DNS analīžu rezultātiem. 2015. gada pavasarī šī persona tika aizturēta par sīku zādzību no lielveikala, tomēr tika atbrīvota. Puisim tika paņemts DNS paraugs, taču tobrīd Valsts policijai nebija aizdomu, ka konkrētā persona ir saistīta ar seksuāliem uzbrukumiem Imantā. Ņemot vērā, ka lielveikala zādzībai nebija prioritārs statuss, DNS ekspertīzes ilga vairākus mēnešus. Tomēr vasaras otrajā pusē izmeklētājiem radās aizdomas, ka šī persona ir meklētais Imantas pedofils, ko apstiprināja arī saņemtie DNS analīžu rezultāti.⁷¹

⁶⁹ Judins A. Ar brīvības atņemšanu nesaistītie drošības līdzekļi. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2008, 8.lpp.

⁷⁰ 2016. gada 6. aprīļa Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēdes stenogramma. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/06/2015-14-0103_Stenogramma.pdf [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]

⁷¹ [b.a.] Imantas pedofila lietā sāka kriminālvajāšana. [b.v.]: [b.i.]: 2016. Pieejams: <http://www.la.lv/imantas-pedofila-lieta-sakta-kriminalvajasana/> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]

Uzsāktā kriminālprocesā ikvienai personai ir **pienākums izpildīt kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas procesuālās prasības un ievērot kriminālprocesuālo kārtību**. Tiesības uz izņēmumu no kriminālprocesuālā pienākuma pildīšanas ir tikai tām personām, kurām ir noteikta kriminālprocesuālā imunitāte.⁷² Kā piemēru pie kriminālprocesuālās imunitātes var minēt advokātu. Imunitāte pastāv advokātam neatkarīgi no tā, kādā statusā viņš atrodas. Respektīvi, ir aizliegts pratināt advokātu par faktiem, kas viņam kļuvuši zināmi sniedzot juridisko palīdzību kādai personai.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013. gada 5. jūnija lēmumā tiek secināts, ka aizdomās turētajam ir **pienākums paziņot par savu alibi**. Lēmumā tiek konstatēts, ka no brīža, kad personai tiek paziņots, ka tā atzīta par aizdomās turēto, personai ir pienākums norādīt uz faktu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā tā ir atradusies citā vietā, vai uz Krimināllikumā paredzētu apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību. KPL 126.panta ceturtajā daļā noteikts, ka uz apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību, kā arī alibi jānorāda personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību saistībā ar nodarījuma izmeklēšanu, ja vien šādas ziņas jau nav iegūtas izmeklēšanā. Ja persona uz šādiem apstākļiem vai alibi nenorāda, apsūdzībai nav pienākuma pierādīt to neesamību, tiesai nav jādod to vērtējums spriedumā, bet personai tiek liegta iespēja saņemt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies, nepamatoti turot to aizdomās, ja kriminālprocesa izbeigšana vai personas attaisnošana saistīta ar minēto apstākļu noskaidrošanu.⁷³

Saskaņā ar Krimināllikuma 28.pantu, apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību, kaut arī tādos apstākļos izdarītās darbības atbilst Krimināllikuma paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm, ir nepieciešamā aizstāvēšanās, aizturēšana, nodarot personai kaitējumu, galējā nepieciešamība, attaisnojams procesuālais risks un noziedzīgas pavēles vai noziedzīga rīkojuma izpildīšana.

Papildus Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2013. gada 5. jūnija lēmumā minēts, ka aizdomās turētā lūgums nopratināt kādu personu nav uzskatāms par alibi. Ja aizdomās turētais neliecina par to, kur viņš atradies nozieguma izdarīšanas brīdī, tad persona nepilda ar likumu uzlikto pienākumu – paziņot par alibi.⁷⁴ Atbilstoši KPL 67.patnta otrajai daļai, ja aizdomās turētais šo pienākumu apzināti nepilda, tad var lemt par stingrāka drošības līdzekļa piemērošanu, papildu ierobežojumu noteikšanu vai procesuālo sankciju piemērošanu.

⁷² Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Struktūrloģiskās shēmas ar paskaidrojumiem. A (vispārīgā) daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007., 26.lpp.

⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 5.jūnija lēmums lietā SKK –298/2013 (krimināllieta nr. 11089032410)

⁷⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 5.jūnija lēmums lietā SKK –298/2013 (krimināllieta nr. 11089032410)

Aizdomās turētajam ir **pienākums piedalīties izmeklēšanas darbībās** jeb procesuālajās darbībās, kas vērstas uz ziņu iegūšanu vai jau iepriekš iegūtu ziņu pārbaudi, ja tas nepieciešams noziedzīga nodarījuma izmeklēšanā. KPL paredz, ka aizdomās turētajam ir pienākums piedalīties: 1) pratināšanā; 2) konfrontācijā; 3) kratīšanā; 4) izņemšanā; 5) aplūkošanā; 6) ekspertīzē; 7) izmeklēšanas eksperimentā; 8) liecību pārbaudē uz vietas; 9) salīdzinošajai ekspertīzei nepieciešamie paraugi; 10) uzrādīšana atpazīšanai. Plašāk par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem izmeklēšanas darbību laikā aprakstīts 4.nodaļā.

Aizdomās turētajam ir **pienākums ievērot drošības līdzekļa noteikumus** un KPL minētos ierobežojumus. Saskaņā ar KPL, drošības līdzekli piemēro kā procesuālo piespiedu līdzekli aizdomās turētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka attiecīgā persona turpinās noziedzīgās darbības, traucēs pirmstiesas kriminālprocesu vai tiesu vai izvairīsies no kriminālprocesa vai tiesas.⁷⁵ KPL nosaka, ka drošības līdzekļa noteikumu vai amatpersonu likumīgo prasību nepildīšana, noteikto ierobežojumu pārkāpšana vai kārtības neievērošana ir pamats, lai tiktu lemts jautājums par stingrāka drošības līdzekļa piemērošanu, papildus ierobežojumu noteikšanu vai procesuālo sankciju piemērošanu.⁷⁶ Par aizdomās turētajam piemērojamiem drošības līdzekļiem plašāk aprakstīts 5.nodaļā.

Saskaņā ar iepriekšminēto autore secina, ka, ja aizdomās turētais nepakļaujas vai nepilda savus likumā noteiktos pienākumus, tad personai var piemērot procesuālo sankciju.

Atsaucoties uz apakšnodaļā minēto, autore secina, ka KPL nosaka konkrētus pienākumus, kas aizdomās turētajam ir jāievēro. Tomēr, ja persona pretojas vai neievēro likumā noteiktos pienākumus, tiek lemts par stingrāku personas kontroli.

3.3. Nepilngadīgā aizdomās turētā statusa īpatnības

Krimināllietās par nepilngadīgo izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem, jābūt ļoti uzmanīgam, jo nepilngadīgais kā noziedzīga nodarījuma subjekts prasa pret sevi īpašu attieksmi, gan no juridiskā viedokļa, jo nepilngadīgai personai ir papildu garantijas kriminālprocesā, gan psiholoģiskā, jo nepilngadīgajiem piemīt vēl nenobriedušas psihe īpatnības.⁷⁷ Tātad, ja aizdomās turētais ir nepilngadīga persona, tad kriminālprocess paredz atšķirīgu attieksmi.

⁷⁵ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]

⁷⁶ Turpat.

⁷⁷ Āboltiņa J. Pirmstiesas process lietās par nepilngadīgo noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista vārds. 2010. gada 26.oktobris, nr.43. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc.php?id=219927&show=true> [aplūkots 2017. gada 11. martā]

Krimināllikumā ir noteikts vienots kriminālatbildības vecums. Saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu, pie **kriminālatbildības** saucama fiziska persona, kura līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. No personas vecuma ir atkarīgs, vai ir likumīgs pamats personas saukšanai pie kriminālatbildības, tad pirmstiesas kriminālprocesa institūcijām precīzi jākonstatē noziedzīgā nodarījumā apsūdzētās personas vecums, procesuālajos dokumentos norādot personas dzimšanas gadu, mēnesi un datumu.⁷⁸ Par nepilngadīgo tiek uzskatīta persona, kura nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Personas vecumu nosaka pēc dzimšanas apliecības, identifikācijas kartes vai personas pases.

Nepilngadīga persona pati par sevi nevar kļūt par likumpārkāpēju, personība veidojas mijiedarbībā ar apkārtējo vidi, tāpēc ir svarīgi izpētīt arī nepilngadīgo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas iemeslus. Lai noteiktu cēloņsakarību, kas pamudināja nepilngadīgo izdarīt noziedzīgo nodarījumu, ir svarīgi ņemt vērā:

- 1) nepilngadīgā likumpārkāpuma izdarīšanas iemeslus;
- 2) iemeslus, kuru dēļ attīstījās nepilngadīgā personības pretsabiedriskā ievirze;
- 3) objektīvus un subjektīvus nosacījumus, kas sekmēja pusaudža personības pretsabiedriskās ievirzes veidošanos;
- 4) nosacījumus, kas sekmēja nepilngadīgā personības pretsabiedriskās ievirzes izpausmi, izdarot konkrētu likumpārkāpumu.⁷⁹

Aplūkojot KPL, autore konstatē, ka nepilngadīgajiem aizdomās turētajiem ir noteiktas tieši tādas pašas tiesības un pienākumi, kā pilngadīgām personām. Tomēr attiecībā uz nepilngadīgām personām pastāv dažas būtiskas atšķirības.

KPL 14.pants paredz, ka ikvienai personai ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Tomēr attiecībā uz nepilngadīgo, šī panta ceturtās daļas otrais teikums nosaka, ka kriminālprocesam pret nepilngadīgu personu saprātīga termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar līdzīgiem kriminālprocesiem pret pilngadīgu personu.

Ja pilngadīga persona var izvēlēties – aizstāvēt pats sevi, vai pieaicināt aizstāvi, tad attiecībā uz nepilngadīgo KPL 83.panta pirmās daļas pirmais punkts nosaka, ka aizstāvja piedalīšanās ir obligāta, ja tiesības uz aizstāvību ir nepilngadīgai personai.

KPL paredzētās īpatnības izmeklēšanas darbību veikšanā ar nepilngadīgajiem var iedalīt divās grupas:

⁷⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors profesors U.Krastiņš. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2008, 145.lpp.

⁷⁹ Āboltiņa J. Pirmstiesas process lietās par nepilngadīgo noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista vārds. 2010. gada 26.oktobris, nr.43. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc.php?id=219927&show=true> [aplūkots 2017. gada 11. martā]

- 1) kriminālprocesuālās kārtības īpatnības, kas izriet no nepilngadīgā vispārīgā statusa un kas attiecas uz viņa dalību visā kriminālprocesā, tai skaitā arī izmeklēšanas darbībās;
- 2) kriminālprocesuālās kārtības īpatnības, kas attiecas uz konkrētām izmeklēšanas darbībām.⁸⁰

Pie pirmā veida var pieskaitīt nepilngadīgā pārstāvja līdzdalību kriminālprocesā. Saskaņā ar KPL 89.pantu, lai pilnvērtīgi nodrošinātu tādas nepilngadīgās personas tiesības un intereses, kurai ir tiesības uz aizstāvību, kriminālprocesā var piedalīties tā pārstāvis. KPL 89.panta otrā daļa nosaka, ka par nepilngadīgā pārstāvi var būt:

- 1) viens no likumiskajiem pārstāvjiem (māte, tēvs, aizbildnis, aizgādnis);
- 2) viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies;
- 3) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;
- 4) tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.

KPL 90.panta pirmā daļa paredz, ka nepilngadīgā aizdomās turētā pārstāvis ir tiesīgs: 1) zināt, kāds ir pārstāvamā procesuālais statuss un tiesības; 2) saņemt pārstāvamā statusu noteicošo lēmumu kopijas un informāciju par savām un pārstāvamā tiesībām; 3) iepazīties ar kriminālprocesa reģistru un pieteikt noraidījumus tajā ierakstītajām amatpersonām; 4) iesniegt sūdzības par amatpersonu rīcību un lēmumiem, pieteikt lūgumus tādā pašā kārtībā kā pašam pārstāvamajam; 5) uzaicināt aizstāvi aizstāvības tiesību realizācijai. Līdz ar to secināms, ka nepilngadīgā pārstāvim ir paredzētas tādas pašas tiesības, kas aizdomās turētajam, kas sasniedzis 18 gadu vecumu.

Taču kriminālprocesuālās kārtības īpatnības, kas attiecas uz konkrētām izmeklēšanas darbībā tiek aplūkotas 4.nodaļā.

Bērna tiesību garantijas laikā, kad viņš ir aizturēts par noziedzīgu nodarījumu, apcietināts vai atrodas brīvības atņemšanas vietā, nosaka likumi, kas reglamentē kriminālprocesu vai soda izciešanu. Katram bērnam ir tiesības vērsties ar iesniegumu bērna tiesību aizsardzības institūcijās, lai ziņotu par pārkāpumu vai saņemtu palīdzību un atbalstu. Šī sarakste nav cenzējama. Iestādes vadītājs nodrošina, lai iesniegums nekavējoties tiktu nosūtīts adresātam.⁸¹

⁸⁰ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005 – 2010. Latvijas Vēstnesis, 2000, 420.lpp.

⁸¹ Bērnu tiesību aizsardzības likums. Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 2017.gada 4.martā]

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2008.gada 12.augustā tika izskatīta lieta, kurā nepilngadīgais A.G. atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 185. panta otrajā daļā - par svešas mantas tīšu iznīcināšanu vai bojāšanu, ja tā izdarīta ar dedzināšanu vai citādā vispārbīstamā veidā vai, ja tā izdarīta lielā apmērā, vai ja tās rezultātā vainīgā neuzmanības dēļ iestājusies cilvēka nāve vai izraisītas citas smagas sekas. Šajā lietā policija nav ievērojusi KPL 146. pantā noteikto nepilngadīgās personas aicināšanas uz pratināšanu kārtību, kas nosaka, ka nepilngadīgo uz pratināšanu parasti aicina ar viņa likumiskā pārstāvja, mācību iestādes vai bāriņtiesas (pagasttiesas) starpniecību. Ja ir apstākļi, kas pamatoti liedz vai apgrūtina izmantot šādu aicināšanas kārtību, nepilngadīgo aicina, neizmantojot minēto starpniecību. Šajā krimināllietā nepilngadīgais A.G. bez vecāku starpniecības un klātbūtnes 2007.gada 14.augustā ap pulksten 14.00 ticis aizvests no savas dzīvesvietas uz Jelgavas policijas pārvaldi. Policijā nekavējoties pret A.G. bez likumiskā pārstāvja un aizstāvja klātbūtnes ticis izteikts pieņēmums, ka viņš it kā esot vainojams noziedzīgā nodarījumā. Policijas darbinieks A.M. apstiprinājis, ka, kaut daļēji, bet ir diktējis A.G. 2007.gada 14.augusta iesnieguma tekstu, ko papildus apliecinot vārdi, kas lietoti iesnieguma tekstā - bez jebkādas vardarbības un psiholoģiskās ietekmes, kuru nozīmi 15 gadīgais A.G. neesot sapratis. Izsakot pieņēmumu par it kā A.G. izdarīto noziedzīgo nodarījumu saskaņā ar Kriminālprocesa 83.pantu policijas darbiniekiem nekavējoties bijis jānodrošina A.G. aizstāvja klātbūtne, lai A.G. varētu izmantot KPL 20.panta pirmajā daļā noteiktās tiesības izvēlēties savu aizstāvības pozīciju. Tā vietā ticis pieņemts „pilnīgi brīvas gribas” iesniegums policijai. A.G. tiesā liecinājis, ka policisti viņam teikuši, ka, ja viņš nerakstīšot šāda satura iesniegumu, tad iemetīšot viņu pagrabā.⁸² Atbilstoši lietā esošajam 2007.gada 14.augusta A.G. nopratināšanas protokolam, nepilngadīgā pratināšana sāka pulksten 17.00 un pabeigta 18.40, lai gan faktiski tā sākusies ap pulksten 14.00. Pēc aizstāvja paziņojuma par juridiskās palīdzības sniegšanu kriminālprocesā aizstāvis sniedzis juridisko palīdzību A.G. 2007.gada 14.augustā tikai no pulksten 17.00 līdz 18.40, tātad tikai uz pratināšanas protokolā norādīto pratināšanas laiku. Esot apšaubāmi, ka nepilngadīgs pusaudzis, tikko uzrakstījis viena veida versiju par notikušo, saņemot apsollījumu no policijas darbiniekiem, ka pēc šāda iesnieguma uzrakstīšanas tikšot atlaists uz mājām, otrreiz, burtiski uzreiz pēc „brīvprātīgi” uzrakstītā iesnieguma, sniedzot liecību pulksten 17.00, mainītu versiju, lai arī aizstāvja klātbūtnē, bet neesot klāt kādam no tuviem

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 12. augusta lēmums lietā SKK –454/2008 (krimināllieta nr. 11220232706)

cilvēkiem.⁸³ Iepazīstoties ar iepriekšminēto krimināllietu, autore konstatē, ka attiecībā uz nepilngadīgo tika pieļauti šādi pārkāpumi:

- 1) A.G. uz pratināšanu 2007.gada 14.augustā tika aicināts, neievērojot KPL 146. panta prasības;
- 2) 2007.gada 14.augustā nekavējoties pēc A.G. ierašanās policijas telpās no policijas darbinieku puses ticis izteikts pieņēmums, ka viņš ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, nenodrošinot A. G. ar obligātu aizstāvja klātbūtni;
- 3) 2007.gada 14.augusta A.G. iesniegumā un 2007.gada 14.augusta A.G. nopratināšanas protokolā norādītās ziņas par faktiem esot nepieļaujamas, defektīvas un pierādīšanā neizmantojamas.⁸⁴

Līdz 2019.gada 11.jūnijam Eiropas Savienības dalībvalstīm ir jāstājas spēkā normatīvajiem un administratīvajiem aktiem, kas ir nepieciešami direktīvas „**Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā**” īstenošanai. Direktīvas mērķis ir noteikt procesuālās garantijas, lai nodrošinātu, ka bērni, proti, personas, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu un kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā, spēj saprast procesu un tam sekot, un lai ļautu šiem bērniem īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu, novērstu bērnu atkārtotus likumpārkāpumus un sekmētu viņu sociālo integrāciju. Nosakot kopējus minimālos noteikumus bērnu, kuri ir aizdomās turētie un apsūdzētie, procesuālo tiesību aizsardzībai.⁸⁵

Direktīva nosaka, ja aizdomās turētais ir nepilngadīga persona, tad kriminālprocesā jāpievērš īpaša vērība, lai saglabātu nepilngadīgā attīstības potenciālu un spēju iekļauties atpakaļ sabiedrībā.⁸⁶

Apvienoto Nāciju organizācijas Bērnu tiesību konvencijas 40.panta pirmā daļa nosaka, ka dalībvalstis atzīst, ka ikvienam bērnam, kurš tiek turēts aizdomās, ir apsūdzēts vai atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības uz tādu izturēšanos, kas atbilst bērna pašcieņai un savas vērtības apziņai, nostiprina viņā cieņu pret cilvēktiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kurā tiek ņemts vērā bērna vecums un nepieciešamība sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņš kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Tāpat konvencija nosaka, ka neviens bērns netiek turēts aizdomās, netiek apsūdzēts vai atzīts par vainīgu

⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 12. augusta lēmums lietā SKK –454/2008 (krimināllieta nr. 11220232706)

⁸⁴ Turpat.

⁸⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

⁸⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

noziedzīgā nodarījumā savas darbības vai bezdarbības dēļ, kas saskaņā ar attiecīgās valsts vai starptautiskajām tiesībām nav bijušas aizliegtas to izdarīšanas brīdī.⁸⁷ Aplūkojot iepriekš minēto, var secināt konvekcijas 40.pants ir attiecināms uz ikvienu personu, ne tikai uz nepilngadīgo aizdomās turēto.

Attiecībā uz nepilngadīgo aizdomās turēto ir konstatējamas nelielas atšķirības kriminālprocesā. Ja aizdomās turētais ir nepilngadīga persona, tad KPL paredz īpašu attieksmi pret šo personu, jo nepilngadīgajiem piemīt vēl nenobriedušas psihi īpatnības. Tāpat arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas nepilngadīgajam paredz plašas tiesības.

⁸⁷ Apvienoto Nāciju organizācija. Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks dokuments. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 2017. gada 11. martā]

4. IZMEKLĒŠANAS DARBĪBAS AR AIZDOMĀS TURĒTO

Saskaņā ar KPL 138.pantu, izmeklēšanas darbības ir procesuālās darbības, kas vērstas uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi kriminālprocesā. Izmeklējamās darbības parasti veic laikā no plkst. 8.00 – 20.00. Gadījumos, ja izmeklēšanas darbība nav atliekama, jo tas var novērst pie būtisku pierādījumu zaudēšanas un apdraud kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, to veic nekavējoties.⁸⁸ Gadījumos, kad izmeklēšanas darbību laikā ir pieļauts pārkāpums tiek vērtēta pārkāpuma ietekme uz iegūto ziņu izmantošanu pierādīšanā.

Izmeklēšanas darbības sākumā aizdomās turēto informē par tiesībām un pienākumiem, kā arī par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu. Aizdomās turētajam ir tiesības, lai izmeklēšanas darbību laikā netiktu pielietota vardarbība, draudi, meli, kā arī citas pretlikumīgas un morāles normām neatbilstošas darbības vai tādas darbības, kas apdraud personas dzīvību, veselību vai aizskar personas cieņu. Ja izmeklēšanas darbība ir saistīta ar cilvēka ķermeņa atkailināšanu, tad aizliegts izdarīt un tajās piedalīties pretēja dzimuma personai, izņemot ārstniecības personas. Tāpat atbilstoši šī panta ceturtajai daļai, ir aizliegts izpaust ziņas par aizdomās turētā privāto dzīvi, kura piedalās izmeklēšanas darbībā, kā arī ziņas, kas satur profesionālu noslēpumu vai komercnoslēpumu, izņemot gadījumus, kad tas nepieciešams pierādīšanā.⁸⁹

Saskaņā ar KPL 142.panta ceturto un piekto daļu, izmeklēšanas darbības beigās izmeklēšanas darbības veicējs iepazīstina aizdomās turēto ar protokolu un visi to paraksta. Ja aizdomās turētais atsakās vai fizisku trūkumu vai citu iemeslu dēļ nespēj parakstīties, par to tiek izdarīts ieraksts protokolā, norādot iemeslus un motīvus. Aizdomās turētais ir tiesīgs pieprasīt, lai protokolā tiek izdarīti labojumi un papildinājumi, vai papildinājumus ierakstīt pats.

KPL paredz, ka aizdomās turētajam ir pienākums piedalīties šādās izmeklēšanas darbībās: 1) pratināšanā; 2) konfrontācijā; 3) kratīšanā; 4) izņemšanā; 5) aplūkošanā; 6) ekspertīzē; 7) izmeklēšanas eksperimentā; 8) liecību pārbaudē uz vietas; 9) salīdzinošajai ekspertīzei nepieciešamie paraugi; 10) uzrādīšana atpazīšanai.

Aizdomās turēto uz **pratināšanu** aicina ar pavēsti, informējot, kas un kādā lietā aicina sniegt liecību, kā arī par neierašanās sekām. Nepilngadīgo aizdomās turēto uz pratināšanu parasti aicina ar viņa likumiskā pārstāvja, mācību iestādes vai bāriņtiesas (pagasttiesas)

⁸⁸ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 16. aprīlī]

⁸⁹ Turpat.

starpniecību. Ja ir apstākļi, kas pamatoti liedz vai apgrūtina izmantot šādu aicināšanas kārtību, nepilngadīgo aicina, neizmantojot minēto starpniecību.⁹⁰

Pratināšanas sākumā tiek pārbaudīta personas identitāte un izmantojamās valodas noskaidrošana. Nopratinot aizdomās turēto, tiek sastādīts aizdomās turētā nopratināšanas protokols. Aplūkojot nopratināšanas protokolus, autore konstatē, ka protokolos tiek fiksētas ziņas par aizdomās turētā vārdu, uzvārdu, personas kodu, dzimšanas gadu, dzimšanas vietu, pilsonību, izglītību un specialitāti, ģimenes stāvokli, dzīvesvietu, telefona numuru, darba vietu, sodāmību un uzrādīto personu apliecinošo dokumentu. Tāpat aizdomās turētais parakstās, ka ir iepazinies ar lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto. Pirms nopratināšanas aizdomās turētais parakstās, ka ir saņēmis viņam saprotamā valodā izrakstu no likuma par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem, kā arī ir izskaidrotas tiesības neliecināt, vienlaicīgi brīdinot, ka visu, kas tiks teikts var izmantot pret viņu. Autore konstatē, ka izrakstā par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem ir minētas Kriminālprocesa normas un zem katras normas ir minēti komentāri par attiecīgo likuma pantu. Šāda prakse, ka izrakstā ir minēti arī komentāri, ir vērojama tikai nesen, jo agrāk aizdomās turētajam izsniedza izrakstu ar likuma normām bez komentāriem. Autore uzskata, ka ir nepieciešami šādi komentāri, lai aizdomās turētais būtu informēts par savām tiesībām un pienākumiem, lai spētu īstenot aizstāvību kriminālprocesā. Atbilstoši KPL 150.panta ceturtajai daļai, aizdomās turētam izskaidro tiesības neliecināt un brīdina, ka visu, kas tiks teikts, var izmantot pret viņu.

Saskaņā ar KPL 148.pantu, aizdomās turētā pratināšanas ilgums bez šīs personas piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt astoņas stundas, ieskaitot pārtraukumu. Ja aizdomās turētais ir nepilngadīga persona, tad **pratināšanas** ilgums bez nepilngadīgā piekrišanas nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumu.

KPL 152.pantā ir noteiktas nepilngadīgā pratināšanas īpatnības. Nepilngadīgo pratina izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā. Ja izmeklēšanas darbības veicējs nav ieguvis speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā vai ja izmeklēšanas darbības veicējs to uzskata par nepieciešamu, nepilngadīgo pratina pedagoga vai psihologa klātbūtnē. Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuviniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja vien viņš pats nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais un ja pret to neiebilst nepilngadīgais. Minētā persona ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot jautājumus

⁹⁰ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17.februārī]

pratināmajam.⁹¹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma pirmā panta pirmais punkts nosaka, ka par nepilngadīgā uzticības personu var būt persona, kas var sniegt atbalstu bērnam, kuram ir problēmas mācībās vai saskarsmē ar vienaudžiem vai ir nepieciešams cita veida atbalsts.

Ja ir iespējams, nepilngadīgā nopratināšanas laikā procesa virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs. Procesā virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.⁹²

Nopratinot nepilngadīgo, personas liecības tiek fiksētas protokolā „Nepilngadīgā aizdomās turētā nopratināšanas protokols”. Nepilngadīgo personu, kura ir sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, var nopratināt arī bez personas ar speciālām zināšanām. Šajā gadījumā ir jāvērtē vai nepilngadīgais spēj uztver un saprast notiekošo.

Aplūkojot aizdomās turētā nopratināšanas protokolus, autore secina, ka nopratināšanas protokoli ir kvalitatīvāki, ja tie sastādīti datorrakstā. Nereti protokolus, kas rakstīti ar roku, ir grūti salasīt un saprast lietas būtību. Autore konstatēja, ka aizdomās turētajam nopratināšanas protokola beigās ir jāparakstās ar vārdiem „Izlasīju. Pēc maniem vārdiem pierakstīts pareizi”. Tomēr, ja rodas situācija, ka aizdomās turētais nespēj izlasīt procesa virzītāja rokrakstu, aizdomās turētajam ir tiesības pierakstīt paskaidrojumus un papildinājumus.

Aplūkojot krimināllietu materiālos pieejamos aizdomās turētā nopratināšanas protokolus, autore konstatē, ka protokolu kvalitāte ir atkarīgā no iestādes, kurā veikta nopratināšana. Autore aplūkoja nopratināšanas protokolus, kurus sastādīja Valsts policijas Rīgas reģiona Pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa amatpersona, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (turpmāk - KNAB) galvenais speciālists un Drošības policijas amatpersona. Autore konstatēja, ka kvalitatīvāk noformēti ir Drošības policijas un KNAB protokoli, kuros nopratināšana veikta strukturētāk. Protokolā tiek piefiksēti konkrēti jautājumi un sniegtas atbildes. Autore konstatēja, ka Rīgas Centra iecirkņa amatpersonas protokolus aizpilda brīvā formā.

⁹¹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 7. martā]

⁹² Turpat.

Autore uzskata, lai nerastos šaubas par nopratināšanas protokola pareizību, ir nepieciešams izmantot diktofonu. Izmantojot diktofonu, tiktu izslēgtas šaubas, ka personas liecību kāds ietekmējis vai pierakstījis nepareizi.

Aplūkojot dažādus krimināllietu materiālus, autore secina, ka bieži ir gadījumi, kad aizdomās turētais tiek nopratināts krievu valodā. Ja nopratināšana notiek svešvalodā, tad tiek pieaicināts tulks, kas protokolā parakstās par apzināti nepatiesa tulkojuma sniegšanu.⁹³ Aplūkojot tulkojumus, autore konstatē, ka ir bijuši gadījumi, kad nopratināšanas protokols tiek tulkots no krievu valodas uz latviešu valodu un ir pieļautas būtiskas tulkojuma kļūdas, kas vēlāk var radīt problēmas lietas izmeklēšanas gaitā tiesā.

Izmeklējot krimināllietu, ja tiek konstatētas būtiskas pretrunas personu liecībās, var veikt konfrontāciju. **Konfrontācija** ir divu vai vairāku agrāk nopratinātu personu vienlaicīga pratināšana. Konfrontēt var jebkuras agrāk nopratinātas personas neatkarīgi no tā, kāds ir personu procesuālais statuss. Konfrontēšanu uzsāk ar jautājumu vai konfrontējamie pazīst viens otru un kādas ir viņu savstarpējās attiecības. Konfrontēšanas gaitā konfrontējamiem pēc kārtas uzdod jautājumus par tiem apstākļiem, kuros ir pretrunas viņu iepriekšējās liecībās, un šo pretrunu iemesliem. Konfrontējamie ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot viens otram jautājumus. Izmeklēšanas darbības veicējs ir tiesīgs noraidīt jautājumus, kas nav būtiski vai neattiecas uz lietu.⁹⁴ Visus uzdotos jautājumus un atbildes fiksē protokolā. Autore konstatē, ka tāpat kā nopratināšanā, konfrontēšanas beigās visi konfrontējamie paraksta savu liecību. Konfrontēšanu KPL neparedz konkrētu regulējumu attiecībā uz nepilngadīgo. Tomēr var secināt, ka līdzīgas prasības jāievēro visās izmeklēšanas darbībās, kur persona sniedz liecību.

Saskaņā ar KPL 168. un 169.pantu, ja ir pietiekams pamats domāt, ka uz personas ķermeņa ir noziedzīga nodarījuma pēdas, sevišķas pazīmes, kurām ir nozīme lietā, vai pati persona atrodas kādā īpašā fizioloģiskā stāvoklī, kā arī lai noskaidrotu tās fizisko attīstību, var izdarīt **personas aplūkošanu**. Aplūkošanu izdara, ievērojot apskates noteikumus, izņemot, ja aplūkošana saistīta ar aplūkojamās personas ķermeņa atkailināšanu, bet izmeklēšanas darbības izdarītājs ir pretēja dzimuma persona, šo darbību izmeklēšanas darbības veicējs uzdod izdarīt medicīnas speciālistam. Protokolu raksta izmeklēšanas darbības veicējs, piedaloties medicīnas speciālistam, kas izdarījis aplūkošanu.

Ja aizdomās turētais nepiekrīt aplūkošanai, to izdara piespiedu kārtā. Ja aplūkošanas izdarīšana ir neatliekama un vilcināšanās var novest pie pierādījumu zaudēšanas vai apdraudēt

⁹³ Npublicēts krimināllietas materiāls.

⁹⁴ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 17.februārī]

kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, to var izdarīt ar prokurora piekrišanu, ne vēlāk kā nākamajā darba dienā pēc aplūkošanas paziņojot par to izmeklēšanas tiesnesim un uzrādot izmeklēšanas darbības protokolu un materiālus, kas pamatoja izmeklēšanas darbības nepieciešamību un neatliekamību. Tiesnesis pārbauda aplūkošanas tiesiskumu un pamatotību. Ja izmeklēšanas darbība nebija pamatota vai tā izdarīta prettiesiski, tiesnesis lemj par iegūto pierādījumu pieļaujamību.⁹⁵

Saskaņā ar KPL 179.pantu **kratīšana** ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir telpas, apvidus teritorijas, transportlīdzekļa un atsevišķas personas piespiedu pārmeklēšana nolūkā atrast un izņemt meklējamo objektu, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka meklējamais objekts atrodas kratīšanas vietā. Neatliekamos gadījumos, kad novilcināšanas dēļ meklējamie priekšmeti vai dokumenti var tikt iznīcināti, noslēpti vai sabojāti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kratīšanu var izdarīt ar procesa virzītāja lēmumu. Ja lēmumu pieņem izmeklētājs, tad kratīšanu izdara ar prokurora piekrišanu.⁹⁶

KPL 181.panta pirmā un trešā daļa nosaka, ka kratīšanu izdara tās personas klātbūtnē, pie kuras kratīšana notiek, vai arī šīs personas pilngadīga ģimenes locekļa klātbūtnē. Ja attiecīgās personas klātbūtne nav iespējama vai šī persona izvairās no piedalīšanās kratīšanā, kratīšanu izdara kratīšanai pakļautā objekta valdītāja, apsaimniekotāja vai vietējās pašvaldības pārstāvja klātbūtnē. Kratīšanu izdara, klātesot aizdomās turētajai personai, ja tā tiek veikta minētās personas deklarētajā dzīvesvietā un darba vietā, izņemot gadījumu, kad tas nav iespējams objektīvu iemeslu dēļ. Līdz ar to secināms, ja aizdomās turētais neatrodas savā dzīvesvietā, tad kratīšanu var veikt arī bez aizdomās turētā, ja dzīvesvietā atrodas personas pilngadīgs ģimenes loceklis.

Saskaņā ar KPL 182.pantu, uzsākot kratīšanu, izmeklēšanas darbības veicējs izsniedz personai, pie kuras notiek kratīšana, lēmuma par kratīšanu kopiju. Šī persona par to parakstās lēmumā. Tad izmeklēšanas darbības veicējs uzaicina to labprātīgi izsniegt meklējamo objektu. Ja persona, pie kuras kratīšana notiek, atsakās atvērt kratīšanas vietā esošās telpas vai glabātavas, izmeklēšanas darbības veicējs ir tiesīgs tās atvērt, nenodarot nevajadzīgus bojājumus.

Ja ir pietiekams pamats domāt, ka kriminālprocesam nozīmīgi priekšmeti vai dokumenti atrodas aizdomās turētā apģērbā, viņam klātesošajās mantās, uz viņa ķermeņa vai ķermeņa atvērtajos dobumos, var izdarīt personas kratīšanu. Personu kratīšanu var izdarīt tikai tā paša

⁹⁵ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 17.februārī]

⁹⁶ Turpat.

dzimuma amatpersona, ja nepieciešams, pieaicinot ārstniecības personu neatkarīgi no dzimuma.⁹⁷

KPL 186.pantā noteikts, ka **izņemšana** ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir lietai nozīmīgu priekšmetu vai dokumentu atņemšana, ja izmeklēšanas darbības veicējam ir zināms, kur vai pie kā atrodas konkrētais priekšmets vai dokuments un tos nav nepieciešams meklēt vai arī tie atrodas publiski pieejamās vietās. Atsaucoties uz KPL 188.pantu, uzsākot izņemšanu, izmeklēšanas darbības veicējs izsniedz personai, pie kuras tiek izdarīta izņemšana, lēmuma par izņemšanu kopiju. Šī persona parakstās par to lēmumā. Tad izmeklēšanas darbības veicējs uzaicina personu nekavējoties izsniegt izņemamo objektu. Izņemtos priekšmetus vai dokumentus apraksta izņemšanas protokolā. Izņemšanas protokola kopiju pēc izmeklēšanas darbības pabeigšanas izsniedz personai, pie kuras izņemšana izdarīta. Tomēr, ja persona atsakās izsniegt izņemamo objektu vai ja norādītajā vietā izņemamais priekšmets vai dokuments nav atrodams, bet ir pamats domāt, ka tas atrodas citur, var KPL 180.pantā noteiktajā kārtībā pieņemt lēmumu par kratīšanas izdarīšanu un izdarīt kratīšanu, lai to atrastu.

Aizdomās turētajam ir pienākums piedalīties **ekspertīzē**. Saskaņā ar KPL 193. un 194.pantu, ekspertīze ir izmeklēšanas darbība, kuru veic viens vai vairāki eksperti procesa virzītāja uzdevumā un kuras saturs ir ekspertīzei iesniegto objektu pētīšana nolūkā noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus, par ko tiek dots eksperta atzinums. Ekspertīzi nosaka gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālas zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē.

Aizdomās turētajam ekspertīze ir obligāta, procesa virzītājam rodas pamatotas šaubas par: 1) personas psihisko stāvokli un pieskaitāmību; un 2) personas spēju adekvāti uztvert un iegaumēt lietā nozīmīgus faktus un liecināt par tiem, kā arī tās spēju patstāvīgi īstenot savas tiesības un likumiskās intereses kriminālprocesā⁹⁸

Ja nepieciešams, var noteikt arī papildu vai atkārtotu ekspertīzi. KPL 196.pantā noteikts, ka papildu ekspertīzi nosaka, ja procesa virzītājs piekrīt eksperta atzinumam, taču ir neskaidrības vai nepilnības vai radušies papildus jautājumi. Tomēr atbilstoši KPL 197.pantam, atkārtotu ekspertīzi nosaka, ja procesa virzītājs apšaubā eksperta atzinumu pēc būtības tā nepamatotības, būtisku nepilnību vai pieļautu metodiska rakstura kļūdu dēļ, kā arī tad, ja konstatēta eksperta nepietiekama kvalifikācija vai nekompetence vai ja pieļauti ekspertīzes izdarīšanas procesuālās kārtības būtiski pārkāpumi.

⁹⁷ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 17.februārī]

⁹⁸ Turpat.

Lai nodrošinātu ekspertam iespēju atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, procesa virzītājs var ņemt vai uzdot ekspertam ņemt tādus **salīdzinošajai izpētei nepieciešamos paraugus**, kuri atspoguļo ekspertīzes izpētes objekta īpašības un pazīmes. Aizdomās turētā pienākums ir ļaut ņemt no sevis paraugus salīdzinošajai ekspertīzei. Neatliekamajos gadījumos, kad novilcināšanās dēļ salīdzinošajai izpētei nepieciešamie paraugi var tikt iznīcināti vai sabojāti, procesa virzītājs var tos ņemt piespiedu kārtā ar prokurora piekrišanu. Ne vēlāk kā nākamajā darba dienā pēc izmeklēšanas darbības veikšanas, procesa virzītājs par to paziņo izmeklēšanas tiesnesim, uzrādot materiālus, kas pamatoja tās nepieciešamību un neatliekamību, kā arī izmeklēšanas darbības protokolu. Tiesnesis pārbauda izmeklēšanas darbības tiesiskumu un pamatotību.⁹⁹

Ja ir nepieciešams, aizdomās turētajam ir pienākums piedalīties **izmeklēšanas eksperimentā**. Saskaņā ar KPL 171.pantu un 172.panta otro daļu, izmeklēšanas eksperiments ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir speciālu mēģinājumu veikšana, lai noskaidrotu, vai zināmos apstākļos un zināmā veidā varēja norisināties kāds notikums vai darbība, kā arī lai iegūtu jaunas vai pārbaudītu agrāk iegūtās ziņas par apstākļiem, kuriem ir vai var būt nozīme lietā. Izmeklēšanas eksperimentu izdara apstākļos, kuriem pēc iespējas jāatbilst tiem, kādos norisinājies pārbaudāmais notikums vai darbība. Lai izslēgtu nejaušu rezultātu, eksperimentā iekļautās darbības var izdarīt vairākkārt.

Liecību pārbaude uz vietas ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir atkārtota personas pratināšana par agrākajās liecībās sniegtu faktu un iepriekšminētā fakta pārbaude uz vietas, kā arī iegūto rezultātu salīdzināšana nolūkā iegūt jaunas vai pārbaudīt agrāk iegūtās ziņas par lietas apstākļiem. Liecību pārbaude uz vietas tiek veikta ar agrāk nopratinātas personas līdzdalību. Ja tiek konstatētas pretrunas starp liecību un konkrēto faktu, izmeklēšanas darbības veicējs aicina pratināmo personu izskaidrot to iemeslu.¹⁰⁰ Veicot minēto izmeklēšanas darbību, tiek sastādīts „Protokols par liecību pārbaudi uz vietas”, kurā aizdomās turētais ir uzaicināts parādīt kad, kur un pie kādiem apstākļiem aizdomās turētais veicis noziedzīgo nodarījumu. Papildus sastādītajam protokolam klāt vēl pievieno fotoattēlus ar fiksēto informāciju. Protokola beigās aizdomās turētais veic ierakstu „Izlasīju, no maniem vārdiem pareizi.” un parakstās.

Tāpat aizdomās turētajam ir pienākums piedalīties **uzrādīšanā atpazīšanai**. Tā ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir kāda objekta demonstrēšana nolūkā konstatēt tā identitāti ar objektu, kuru šī persona agrāk ir zinājusi vai uztvērusi apstākļos, kas saistīti ar

⁹⁹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 17.februārī]

¹⁰⁰ Turpat.

izmeklējamo notikumu.. Tādā gadījumā, piemēram, cietušajam vai lieciniekam uzrāda aizdomās turēto ar vēl vismaz divām personām. Personām jābūt pēc iespējas līdzīgākām, bez krasām atšķirībām. Apstākļiem, kādos notiek uzrādīšana atpazīšanai, jābūt pēc iespējas līdzīgākiem tiem, kādos atpazīnējs uztvēris atpazīstamo objektu sakarā ar izmeklējamo notikumu, bet atpazīstamajam objektam jāatrodas pēc iespējas tādā stāvoklī un veidolā kā pirmreizējās uztveres laikā.¹⁰¹

Autore iepazīnās ar krimināllietu, kurā tika konstatēts, ka persona A kopā ar personu B pieturā „Bērnu pasaule” iekāpa sabiedriskajā transportā – 11.tramvajs. Brauciena laikā, sabiedriskā transporta vadītājs strauji nobremzējis, kā rezultātā persona B uzgrūdās virsū aiz muguras stāvošam nepazīstamam vīrietim, kurš ar abām rokām no mugurpuses personu B satvēris. Nākamajā pieturā izkāpa persona A un aiz muguras stāvošais nepazīstamais vīrietis. Neilgi pēc tam persona B konstatēja, ka ir pazudis mobilais telefons, kas bija ievietots virsjakas kabatā. Šajā krimināllietā tika pieprasīts un saņemts videoieraksts no tramvaja. Aplūkojot videoierakstu no 11.tramvaja tika konstatēts, ka konkrētais vīrietis nostājas aiz muguras personai B, kura rokās tur kartona plāksni, vīrietis it kā uzgrūžas virsū personai B un ieliecas uz labo pusi, persona B atskatās, abi sasmaidās un vīrietis turpina stāvēt personai B aiz muguras līdz nākamajai pieturai un steidzīgi izkāpj pa tramvaja durvīm. Vienlaicīgi ar vīrietī izkāpj arī persona A. Pēc kāda laika persona B sāk pārmeklēt virsjakas kabatas, abās pusēs vairākas reizes. Šajā lietā tika veikta uzrādīšana atpazīšanai, kurā tika uzrādīts aizdomās turētais ar vēl divām personām. Izmeklēšanas darbības laikā, persona B aplūkoja pretī stāvošās personas un pēc tam lūdza, lai uzrādāmās personas pagriežas sānskatā. Pēc aplūkošanas personas sānskatā, persona B lūdza, visas personas pagriežas pret viņu un pasmaida. Rezultātā persona B atpazīna aizdomās turēto pēc viņa ausīm sānskatā, kas bijušas ļoti izteiktas, un smaida. Atpazīšanas beigās persona B protokolā aprakstīja pēc kādām pazīmēm viņa atpazīna konkrēto personu un parakstījās, ka ir brīdināta par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu.¹⁰²

Lai nerastos situācija, ka tiesā cietušais liecina, ka uzrādīšanā atpazīšanai cietušais ir mudināts vai piespiests norādīt uz aizdomās turēto, ir nepieciešams izmantot tehniskos un skaņu līdzekļus, piemēram, izmantot videonovērošanu.

¹⁰¹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>
[aplūkots 2017.gada 17.februārī]

¹⁰² Nepublicēts krimināllietas materiāls.

5. AIZDOMĀS TURĒTAJAM PIEMĒROJMIEM PROCESUĀIE PIESPIEDU LĪDZEKĻI

Procesuālie piespiedu līdzekļi tiek aprakstīti KPL 13.nodaļā. KPL 241.pants nosaka, ka procesuālā līdzekļa piemērošanas pamats ir personas pretdarbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai konkrētajā procesā vai atsevišķas procesuālās darbības veikšanai, savu procesuālo pienākumu nepildīšana vai nepienācīga pildīšana. Saskaņā ar KPL 241.panta otro daļu, pie procesuālajiem piespiedu līdzekļiem pieskaitāmi arī drošības līdzekļi, kurus piemēro aizdomās turētajam vai apsūdzētajam, ja ir pamats uzskatīt, ka attiecīgā persona turpinās noziedzīgas darbības, traucēs pirmstiesas kriminālprocesu vai tiesu vai izvairīsies no šā procesa vai tiesas.

Saskaņā ar KPL 244.pantu, procesa virzītājs izvēlas tādu procesuālo piespiedu līdzekli, kas pēc iespējas mazāk aizskar personas pamattiesības un ir samērīgs. Izvēloties drošības līdzekli, procesa virzītājs ņem vērā noziedzīga nodarījuma raksturu un kaitīgumu, aizdomās turētā personību, ģimenes stāvokli, veselību un citus apstākļus. Ja procesuālo piespiedu līdzekli piemērots nepilngadīgai personai, tad tiek ņemts vērā bērna vecums, individuālā situācija un konkrētie lietas apstākļus.¹⁰³

Procesuālie piespiedu līdzekļi tiek iedalīti: 1) ar brīvības atņemšanu nesaistītie un 2) ar brīvības atņemšanu saistītie procesuālie piespiedu līdzekļi.

5.1. Ar brīvības atņemšanu nesaistītie procesuālie piespiedu līdzekļi

Pie brīvības atņemšanas nesaistītajiem procesuālajiem piespiedu līdzekļiem pieskaita: 1) piespiedu atvešanu; 2) dzīvesvietas maiņas paziņošana; 3) pieteikšanās noteiktā laikā policijas iestādē; 4) aizliegums tuvoties noteiktai personai vai vietai; 5) noteiktas nodarbošanās aizliegums; 6) aizliegums izbraukt no valsts; 7) uzturēšanās noteiktā vietā; 8) drošības nauda; 9) personisks galvojums; 10) karavīra nodošana vienības komandiera (priekšnieka) pārraudzībā; 11) nepilngadīgā nodošana vecāku vai aizbildņu pārraudzībā un 12) nodošana policijas uzraudzībā.

Saskaņā ar KPL 250.pantu, lai nodrošinātu personas piedalīšanos procesuālajā darbībā, ja tā bez attaisnojoša iemesla neierodas pēc procesa virzītāja aicinājuma, var piemērot **piespiedu atvešanu**.. Aizdomās turētajam piespiedu atvešanu var piemērot arī bez iepriekšēja

¹⁰³ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

aicinājuma, ja viņa dzīvesvieta nav zināma vai, ja viņš slēpjas no pirmstiesas kriminālprocesa vai tiesas. Ja aizdomās turētā persona ir grūtniece vai akūti slima persona un, ja šo faktu apliecinājis ārsts, tad piespiedu atvešanu var piemērot tikai tad, ja procesuālo darbību nav iespējams veikt personas atrašanās vietā, un tikai ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu.

Piespiedu atvešanu piemēro ar procesa virzītāja lēmumu, kurā norāda, kas, pie kuras amatpersonas, kad un kādā nolūkā jāatved, kurai policijas iestādei uzdota piespiedu atvešana. Atradis personu, kurai jāpiemēro piespiedu atvešana, policijas darbinieks pret parakstu iepazīstina to ar lēmumu, nogādā attiecīgo personu pie lēmumā minētās amatpersonas un atzīmē lēmumā laiku, kad tas izdarīts. Ja piespiedu atvešanu nevar piemērot vai ja atvedamais nav atrasts, policijas darbinieks to atzīmē lēmumā, kuru nodod procesa virzītājam.¹⁰⁴

KPL 252.¹ pants nosaka, ka aizdomās turētajam var piemērot rakstveida saistību – **dzīvesvietas maiņas paziņošana**. Šī saistība paredz, ka aizdomās turētais nekavējoties, bet ne vēlāk kā vienas darba dienas laikā rakstveidā informēt procesa virzītāju par dzīvesvietas maiņu, norādot dzīvesvietas jauno adresi.

KPL 253.pants nosaka, ka **aizliegums tuvoties noteiktai personai** ir ar procesa virzītāja lēmumu paredzēts ierobežojums aizdomās turētajam vai apsūdzētajam atrasties attiecīgajai personai tuvāk par lēmumā minēto attālumu, izvairīties no fiziska vai vizuāla kontakta ar to un neizmantojot nekādus sakaru līdzekļus vai informācijas nodošanas paņēmienus, lai kontaktētos ar šo personu. Aizliegums tuvoties noteiktai vietai ir ar procesa virzītāja lēmumu paredzēts ierobežojums aizdomās turētajam vai apsūdzētajam apmeklēt attiecīgo vietu vai atrasties tai tuvāk par lēmumā minēto attālumu. Par iepriekšminēto aizliegumu pārkāpumu nav uzskatāma tuvošanās noteiktai personai vai vietai, ja tas notiek kriminālprocesa ietvaros, pildot procesa virzītāja norādījumus.

Aizdomās turētajam var piemērot **noteiktas nodarbošanās aizliegumu**, kas ir ar procesa virzītāja lēmumu noteikts ierobežojums aizdomās turētajam uz laiku veikt noteikta veida nodarbošanos (darbības) vai pildīt konkrēta amata (darba) pienākumus. Lēmumu par noteiktas nodarbošanās aizliegumu nosūta izpildei personas darba devējam vai citai attiecīgai institūcijai. Iepriekšminētais lēmums ir obligāts jebkurai amatpersonai un izpildāms triju darba dienu laikā no tā saņemšanas dienas. Par lēmuma izpildes uzsākšanu amatpersona paziņo procesa virzītājam.¹⁰⁵

Atsaucoties uz KPL 255.pantu, aizdomās turētajam var **liegt izbraukt no valsts** ir ar procesa virzītāja lēmumu noteikts ierobežojums aizdomās turētajam vai apsūdzētajam

¹⁰⁴ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada15.aprīlī]

¹⁰⁵ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada15.aprīlī]

izbraukt no valsts bez procesa virzītāja atļaujas. Tomēr gadījumā, ja aizdomās turētajam ir nepieciešams izbraukt no valsts, aizdomās turētais var iesniegt procesa virzītājam lūgumu atļaujai izbraukt no valsts, norādot iemeslus, izbraukšanas datumu un laiku un cik ilgi persona atradīsies ārvalstīs.

Aizdomās turētajam kā procesuālo piespiedu līdzekli var piemērot **drošības naudu**. Ar jēdzienu „drošības nauda” saprot – procesa virzītāja lēmumu noteiktu naudas summa, kas nodota procesa virzītāja noteiktās kredītiestādes depozītā (glabāšanā), lai nodrošinātu aizdomās turētā vai apsūdzētā ierašanos pēc procesa virzītāja uzaicinājuma un citu likumā noteikto procesuālo pienākumu izpildi. Drošības naudas apmēru nosaka procesa virzītājs, ievērojot noziedzīga nodarījuma raksturu un ar to radīto kaitējumu, personas mantisko stāvokli, kā arī likumā paredzētā soda veidu un mēru. Ja procesa virzītāja lēmums par drošības līdzekli pārsūdzēts, drošības naudas apmēru var noteikt izmeklēšanas tiesnesis. Drošības naudu var iemaksāt persona, kurai šis drošības līdzeklis tiek piemērots, kā arī jebkura cita fiziskā vai juridiskā persona. Ja drošības naudu iemaksā cita persona, procesa virzītājs informē to par konkrētā kriminālprocesa būtību, sakarā ar kuru piemērots šis drošības līdzeklis, un izskaidro sekas, kādas iestāsies, ja tas netiks ievērots. Persona, kura veikusi drošības naudas iemaksu, iesniedz procesa virzītājam samaksu apliecinājošu dokumentu, kā arī rakstveida paziņojumu par iemaksātās naudas izcelsmi, kas satur informāciju par personām, kuras piešķirušas līdzekļus drošības naudas iemaksai, un piešķirtās naudas apmēru. Iesniegtos dokumentus pievieno krimināllietai. Ja aizdomās turētais nepilda procesuālos pienākumus vai izdara jaunu tīšu noziedzīgu nodarījumu, drošības nauda ar procesa virzītāja lēmumu ieskaitāma valsts budžetā, bet citos drošības līdzekļa atcelšanas vai grozīšanas gadījumos atdodama tās devējam.¹⁰⁶

KPL 258.pants paredz, ka kā procesuālo piespiedu līdzekli var piemērot **personisko galvojumu**. Personisks galvojums ir rakstveida saistība, ar kuru fiziskā persona saskaņā ar procesa virzītāja lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu galvo, ka aizdomās turētais ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma un izpildīs citus procesuālos pienākumus. Personiskā galvojuma būtība ir nevis paša aizdomās turētā piespiešana krimināllietas pirmstiesas izmeklēšanas un iztiesāšanas gaitā uzvesties atbilstoši tiesvedības interesēm, bet gan zināmā morālā ietekmēšana ar trešo personu – galvinieku starpniecību, ļaujoties uz aizdomās turētā atbildības izjūtu galvinieku priekšā.¹⁰⁷ Par personisku galvinieku var būt fiziskā persona, kura ir izteikusi tādu vēlēšanos un par kuru procesa virzītājam ir radusies pārliecība, ka tā varēs nodrošināt saistību izpildi. Personiskiem galviniekiem jābūt ne mazāk

¹⁰⁶ Turpat.

¹⁰⁷ Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: RaKa, 2000, 487.lpp.

par diviem. Pieņemot galvojumu, procesa virzītājs informē galvniekus par konkrētā kriminālprocesa būtību, sakarā ar kuru piemērots šis drošības līdzeklis, un izskaidro sekas, kādas iestāsies, ja drošības līdzekļa noteikumi netiks ievēroti.¹⁰⁸

Līdzīgi kā Latvijā arī Krievijas Federācijā aizdomās turētajam var piemēro personisko galvojumu. Taču Krievijas Federācijā ar personisko galvojumu saprot, divu personu rakstisku saistību, kurā personas galvo, ka aizdomās turētais ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma. Tāpat galvotājiem ir arī pienākums ziņot par aizdomās turētā darbībām. Piemēram, ja aizdomās turētais slēpjas, tad galvotājiem ir pienākums paziņot par aizdomās turētā darbībām.¹⁰⁹

Karavīra nodošana vienības komandiera (priekšnieka) pārraudzībā ir vienības komandiera (priekšnieka) rakstveida saistība saskaņā ar procesa virzītāja lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu nodrošināt, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais karavīrs ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma un izpildīs citus procesuālos pienākumus. Karavīra nodošana vienības komandiera (priekšnieka) pārraudzībā piemērojama tikai ar vienības komandiera (priekšnieka) piekrišanu, un viņš var jebkurā laikā atteikties no karavīra pārraudzības. Saņemot no vienības komandiera (priekšnieka) rakstveida saistību par karavīra ņemšanu pārraudzībā, procesa virzītājs informē viņu par konkrētā kriminālprocesa būtību, sakarā ar kuru piemērots šis drošības līdzeklis, kā arī viņa atbildību.¹¹⁰

Ja aizdomās turētais ir nepilngadīgais, tad saskaņā ar KPL 260.pantu, **nepilngadīgo var nodot vecāku vai aizbildņu pārraudzībā** ir vienas personas vai vairāku šo personu rakstveida saistība saskaņā ar procesa virzītāja lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu nodrošināt, ka nepilngadīgais aizdomās turētais vai apsūdzētais ieradīsies pēc procesa virzītāja uzaicinājuma un izpildīs citus procesuālos pienākumus. Nodošana vecāku vai aizbildņu pārraudzībā piemērojama tikai ar šo personu un paša nepilngadīgā piekrišanu. Nododot nepilngadīgo vecāku vai aizbildņu pārraudzībā, procesa virzītājs informē viņus par konkrētā kriminālprocesa būtību, sakarā ar kuru piemērots šis drošības līdzeklis, un izskaidro sekas, kādas iestāsies, ja drošības līdzekļa noteikumi netiks ievēroti. Vecāki vai aizbildņi var jebkurā laikā atteikties no nepilngadīgā pārraudzības, ja viņi nespēj nodrošināt nepilngadīgā piedienīgu uzvedību.

Nodošana policijas uzraudzībā ir aizdomās turētā pārvietošanās un rīcības brīvības ierobežošana ar noteikumu, ka attiecīgā persona bez procesa virzītāja atļaujas nedrīkst mainīt

¹⁰⁸ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada15.aprīlī]

¹⁰⁹ Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова. Уголовный процесс. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Москва: Зерцало, 2000, 181.lpp.

¹¹⁰ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada15.aprīlī]

pastāvīgo vai pagaidu dzīvesvietu, apmeklēt lēmumā minētās vietas vai iestādes, tikties ar lēmumā minētajām personām un ka tai noteiktās diennakts stundās ir jāatrodas savā dzīvesvietā, kā arī ne biežāk kā trīs reizes nedēļā jāpiesakās attiecīgajā policijas iestādē pēc savas dzīvesvietas. Ierobežojumi nosakāmi, ņemot vērā aizdomās turētā vai apsūdzētā darba vai mācību apstākļus. Lēmumu par drošības līdzekļa piemērošanu nosūta izpildei policijas iestādei, kuras darbības teritorijā attiecīgā persona dzīvo. Lai pārbaudītu personas pārvietošanās un rīcības brīvības ierobežojumu ievērošanu, policijas darbiniekiem ir tiesības apmeklēt personu lēmumā norādītajā dzīvesvietā pie tās ārdurvīm. Personai ir pienākums pārbaudes laikā atvērt dzīvesvietas ārdurvis un atrasties pie tām policijas darbinieka redzeslokā līdz pārbaudes beigām. Lai pārbaudītu personas rīcības brīvības ierobežojuma — aizliegums tikties ar lēmumā minētajām personām — ievērošanu, policijas darbiniekam ir tiesības ieiet un personai ir pienākums atļaut policijas darbiniekam ieiet tās pastāvīgajā vai pagaidu dzīvesvietā (dzīvoklī, mājā).¹¹¹

Aplūkojot iepriekšminēto, var secināt, ka KPL paredz vairākus ar brīvības atņemšanu nesaistītus procesuālos piespiedu līdzekļus, lai mazinātu aizdomās turētā pretdarbību kriminālprocesa mērķa sasniegšanā konkrētā procesā vai atsevišķā procesuālo darbību veikšanā.

5.2 Ar brīvības atņemšanu saistītie procesuālie piespiedu līdzekļi

Pirms pieņemt lēmumu par tāda drošības līdzekļa piemērošanu, kas saistīts ar brīvības atņemšanu, procesa virzītājs izsniedz personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tā ierosinājuma kopiju, kurā norādīts konkrētā drošības līdzekļa izvēles pamatojums ar konkrētiem, uz lietas materiāliem balstītiem apsvērumiem. Ja ar brīvības atņemšanu saistītu procesuālo piespiedu līdzekli piemēro nepilngadīgai personai, tad brīvības atņemšanu nepilngadīgajam jebkurā procesa stadijā ierobežo uz īsāko atbilstīgo laikposmu.¹¹²

Ar brīvības atņemšanu saistītie procesuālie piespiedu līdzeklī ir: 1) aizturēšana; 2) apcietinājums; 3) mājas arests; 4) ievietošana ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai un 5) nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas iestādē.

Ar **aizturēšanu** saprot personas brīvības atņemšanu uz laiku līdz 48 stundām bez izmeklēšanas tiesneša lēmuma, ja pastāv aizturēšanas nosacījumi. Aizturēšanas nosacījumi

¹¹¹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017.gada 15. aprīlī]

¹¹² Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

nosaka, ka personu var aizturēt tikai tad, ja ir pamats pieņēmumam par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, par kuru var piemēro brīvības atņemšanas sodu, ja pastāv kāds no KPL 264.panta 1.daļā minētajiem nosacījumiem.

Ja persona tiek aizturēta, tad procesa virzītājam nekavējoties, bet ne vēlāk kā 48 stundu laikā jāizlemj par aizturētā atzīšanu par aizdomās turēto vai apsūdzēto un par drošības līdzekļa piemērošanu.¹¹³ Ja 48 stundu termiņš ir pagājis, bet persona netiek atzīta par aizdomās turēto, tā ir jāatbrīvo. Autore uzskata, ka ir nepieciešams papildināt KPL 268.panta pirmo daļu ar šādu teikumu: „Ja 263.pantā noteiktais aizturēšanas termiņš ir pārsniegts, bet ir pamats uzskatīt, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi konkrētā persona, procesa virzītājs var aizturēšanas termiņu pagarināt vēl par 24 stundām.”

Krievijas Federācijas Kriminālkodekss paredz, ka aizdomās turētais ir jānopratina 24 stundu laikā no personas faktiskā aizturēšanas brīža.¹¹⁴ Savukārt Latvijas KPL neparedz šādu nopratināšanas termiņu. KPL nepieciešams noteikt, ka persona ir jānopratina 24 stundu laikā no faktiskās aizturēšanas brīža, tādējādi nenovilcinot kriminālprocesa izmeklēšanu. Tāpēc nepieciešams papildināt KPL 265.pantu ar piekto daļu, izsakot to šādā redakcijā: „Procesa virzītājam aizturētā persona jānopratina 24 stundu laikā no faktiskās aizturēšanas brīža.”

Saskaņā ar KPL 270.panta pirmo un otro daļu, aizdomās turēto var aizturēt, lai nogādātu pie procesa virzītāja, ja ir izsludināta viņa meklēšana saistībā ar tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods un šai personai nav piemērots brīvības atņemšanas drošības līdzeklis. Lai nodrošinātu, ka aizdomās turētais tiek nogādāta pie izmeklēšanas tiesneša, izmeklētājs vai prokurors var šo personu aizturēt, ja: 1) ir sagatavots ierosinājums par tāda drošības līdzekļa piemērošanu, kas saistīts ar brīvības atņemšanu; 2) ir pieņemts lēmums par ekspertīzes noteikšanu un sagatavots ierosinājums par personas ievietošanu ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai.

Saskaņā ar KPL 268.panta otro un trešo daļu, pēc aizturētā atzīšanas par aizdomās turēto un nopratināšanas, ja tā ir nepieciešama, procesa virzītājs nekavējoties lemj par šīs personas atbrīvošanu no īslaicīgās aizturēšanas vietas, ja tai piemērots drošības līdzeklis, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu. Ja procesa virzītāja izraudzītais drošības līdzeklis ir saistīts ar personas brīvības atņemšanu, persona var atrasties īslaicīgās aizturēšanas vietā līdz tās nogādāšanai pie izmeklēšanas tiesneša, ievērojot 48 stundu noteikto ierobežojumu no faktiskās aizturēšanas brīža.

¹¹³ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17. martā]

¹¹⁴ Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: file:///C:/Users/Admin/Downloads/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2017. gada 16. martā]

KPL ar **apcietinājumu** saprot personas brīvības atņemšanu, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu likumā paredzētos gadījumos var piemērot aizdomās turētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja apcietināšanai ir pamats. Apcietinājuma piemērošana ir pamats personas tiesību ierobežošanai un ļauj turēt personu izmeklēšanas cietumā vai speciāli aprīkotās policijas telpās.¹¹⁵ Nepilngadīgajam apcietinājumu piemēro tikai kā galējas nepieciešamības gadījumā.¹¹⁶

Saskaņā ar KPL 272.panta pirmo daļu, apcietinājumu var piemērot tikai tad, ja kriminālprocesā iegūtās konkrētās ziņas par faktiem rada pamatotas aizdomas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru likums paredz brīvības atņemšanas sodu, un cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, netraucēs vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas.

Apcietinājuma termiņus regulē KPL 277.pants. Personu var turēt apcietinājumā tikai tik ilgi, cik nepieciešams procesa normālas norises nodrošināšanai, bet ne ilgāk, kā par lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto vai saukšanu pie kriminālatbildības norādīto noziedzīgo nodarījumu pieļauj KPL likums. Apcietinājuma kopējā termiņā ieskaitāms laiks, ko persona pavadījusi aizturēšanā, apcietinājumā vai citā ar brīvības atņemšanu saistīta piespiedu līdzekļa izpildes vietā, bet netiek ieskaitīts laiks, ko persona pavadījusi apcietinājumā citā valstī sakarā ar kriminālprocesa nodošanu vai personas izdošanu.

Savukārt KPL 273.panta ceturtā daļa nosaka, ka nepilngadīgo, grūtnieces un sievietes pēcdzemdību periodā līdz vienam gadam, bet, ja sieviete baro bērnu ar krūti, — visā barošanas laikā, ja tā tiek turēta aizdomās par tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanā, apcietinājumu var piemērot vienīgi tad, ja:

- 1) persona pārkāpusi cita drošības līdzekļa vai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa — ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē — noteikumus;
- 2) persona noziegumu izdarījusi, būdama aizdomās turētā smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā.

Latvijas Kriminālprocesa kodeksā bija noteikts, ka ar **mājas arestu** piespiedu kārtā tiek ierobežota personas brīvība pārvietoties, nosakot, ka tai pastāvīgi jāuzturas savā mājā (dzīvoklī), ka tai ir aizliegts sazināties ar lēmumā minētajām personām, izmantojot sakaru

¹¹⁵ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17. martā]

¹¹⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]

līdzekļus, saraksti vai starpniekus.¹¹⁷ Šobrīd KPL 282.pantā noteikts, ka mājas arests ir personas brīvības atņemšana, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu var piemērot aizdomās turētajam pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja pastāv pamats apcietinājuma piemērošanai, taču personu īpašu apstākļu dēļ nav vēlams vai nav iespējams turēt apcietinājumā. Mājas arestā personu var turēt tās pastāvīgajā dzīvesvietā, ja tam piekrīt ar attiecīgo personu kopā dzīvojošās pilngadīgās personas. Ja nepieciešams, mājas arestā turēto personu var apsargāt, kontroli pār tai noteikto ierobežojumu ievērošanu uzdot policijai, kā arī pakļaut kontrolei ar šo personu kopā dzīvojošo personu korespondenci un sakaru līdzekļus.

Aizdomās turētajam, kā procesuālo piespiedu līdzekli, var piemērot arī **ievietošanu ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai**. KPL 283.panta pirmā un trešā daļa nosaka, ka aizdomās turēto var piespiedu kārtā ievietot ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai, ja lietai nozīmīgu jautājumu atrisināšanai tiesmedicīniskajā vai tiesu psihiatriskajā ekspertīzē nepieciešamie pētījumi izdarāmi tikai ārstnieciskā stacionāra apstākļos. Personas piedalīšanās ar procesuālo piespiedu līdzekli saistīto jautājumu izlemšanā ir obligāta, izņemot gadījumu, kad saskaņā ar ārsta (eksperta) atzinumu tas nav pieļaujams vai nav ieteicams personas veselības stāvokļa dēļ un attiecīgajā procesuālajā darbībā piedalās personas aizstāvis.

Piespiedu kārtā ievietotā persona var atrasties ārstniecības iestādē ekspertīzes izdarīšanai nepieciešamo laiku, taču ne ilgāk par attiecīgajai noziedzīgu nodarījumu kategorijai noteikto maksimālo apcietinājuma termiņu pirmstiesas procesā.¹¹⁸

Nepilngadīgā ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē ir personas brīvības atņemšana, ko ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu vai tiesas nolēmumu var piemērot pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās konkrētajā kriminālprocesā, ja aizdomās turēto nepilngadīgo nav nepieciešams turēt apcietinājumā, tomēr nav pietiekamas pārliecības, ka atrodies brīvībā, nepilngadīgais izpildīs savus procesuālos pienākumus un neizdarīs jaunus noziedzīgus nodarījumus. Ievietošana sociālās korekcijas izglītības iestādē notiek tādā pašā kārtībā, ar tiem pašiem nosacījumiem, uz tiem pašiem termiņiem, ar tādu pašu pārsūdzēšanas un kontroles kārtību kā apcietinājuma gadījumā. Sociālās korekcijas izglītības iestādē pavadīto laiku ieskaita kā apcietinājumā pavadīto laiku, skaitot vienu iestādē pavadīto dienu par vienu apcietinājuma dienu.¹¹⁹

¹¹⁷ Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Latvijas Republikas likums. Spēku zaudējis. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2017. gada 16. aprīlī]

¹¹⁸ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17. martā]

¹¹⁹ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2017. gada 17. martā]

Aplūkojot iepriekšminēto, secināms, ka KPL ir noteikti dažādi procesuālie piespiedu līdzekļi, kurus var piemērot, lai mazinātu aizdomās turētā pretdarbību kriminālprocesa mērķa sasniegšanai.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādus secinājumus:

1. Latvijas Kriminālprocesa kodekss paredzēja, ka aizdomās turētais ir īslaicīgs kriminālprocesa dalībnieks, kas īsteno aizstāvību.
2. Par aizdomās turēto var atzīt tikai fizisku personu, jo pie kriminālatbildības saucama tikai fiziska persona.
3. Lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto nav pārsūdzams. Tomēr praksē tiek rasts risinājums, kā to var izdarīt, jo šie lēmumi mēdz būt nekvalitatīvi.
4. Lēmumā par personas atzīšanu par aizdomās turēto procesa virzītājs visai bieži nenorāda visus faktiskos apstākļus, kas liedz personai pilnvērtīgi īstenot savas tiesības uz aizstāvību, jo tiek netiek ievērotas KPL izvirzītās prasības attiecībā uz lēmuma saturu.
5. Lēmumu par atzīšanu par aizdomās turēto procesa virzītājs aizpilda atbilstoši personiskajai izpratnei vai izmeklēšanas iestādē pieņemtajai praksei.
6. Nopratināšanas protokolos, tulkojot no svešvalodas uz latviešu valodu, tiek pieļautas būtiskas tulkojuma kļūdas, kas vēlāk var radīt problēmas lietas izmeklēšanas gaitā tiesā.
7. Procesā virzītājam, pirms krimināllietas materiālu uzrādīšanas aizdomās turētajam, būtu rūpīgi jāizvērtē krimināllietas materiālu uzrādīšanas mērķis un vēlamais rezultāts, lai nerastos situācija, ka pēc krimināllietas materiālu uzrādīšanas, aizdomās turētais maina liecību.

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādus priekšlikumus:

1. KPL būtu nepieciešams noteikt, ka personu var atzīt par aizdomās turēto ar aizturēšanas brīdi, kā to paredzēja Latvijas Kriminālprocesa kodekss, proti – izteikt KPL 65.pantu šādā redakcijā: „Persona atzīstama par aizdomās turēto: 1) ja pierādījumu kopums dod pamatu procesa virzītāja pieņemumam, ka izmeklējamo noziedzīgu nodarījumu, visticamāk, izdarījusi konkrēta persona; 2) ja persona aizturēta šā likuma 265.panta noteiktajā kārtībā.”.
2. Ja persona netiek atzīta par aizdomās turēto ar faktisko aizturēšanas brīdi, tad nepieciešams papildināt KPL 268.panta pirmo daļu ar šādu teikumu: „Ja 263.pantā noteiktais aizturēšanas termiņš ir pārsniegts, bet ir pamats uzskatīt, ka noziedzīgo

nodarījumu izdarījusi konkrētā persona, procesa virzītājs var aizturēšanas termiņu pagarināt vēl par 24 stundām.”.

3. KPL nepieciešams noteikt, ka persona ir jānopratina 24 stundu laikā no faktiskās aizturēšanas brīža. Tāpēc nepieciešams papildināt KPL 265.pantu ar piekto daļu, izsakot to šādā redakcijā: „Procesa virzītājam aizturētā persona jānopratina 24 stundu laikā no faktiskās aizturēšanas brīža.”.
4. Lai nerastos šaubas par nopratināšanas protokola objektivitāti, pieļaujamību un ticamību, nopratināšanas laikā būtu nepieciešams izmantot tehniskos un skaņu līdzekļus.
5. Nepieciešams izstrādāt komentārus par Kriminālprocesa likuma 398.¹ panta pirmās daļas piemērošanu un informēt izmeklēšanas iestādes par lēmuma satura prasībām, tādējādi uzlabojot lēmuma kvalitāti.
6. Lai atvieglotu procesa virzītāja darbu, būtu vēlams praksē ieviest veidlapu, kurā aizdomās turētais apliecina un norāda savu sūtījumu saņemšanas adresi (Pielikums Nr.2.).
7. Izmeklēšanas darbībā – uzrādīšana atpazīšanai – nepieciešams izmatot videonovērošanu, lai nerastos situācija, ka tiesā cietušais liecinātu, ka uzrādīšanā atpazīšanai cietušais ir mudināts vai piespiests norādīt uz aizdomās turēto.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Autoru kolektīvs. Juridisko terminu vārdnīca. Darba grupas vadītājs I.Krastiņš. Rīga: NORDIK, 1998.
2. Autoru kolektīvs. Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksa komentāri. B.Azāna vispārīgā redakcija. Rīga: Avots, 1986.
3. Autoru kolektīvs. Likumu terminu vārdnīca. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004.
4. Autoru kolektīvs. Pētījums „Krimināltiesības – attīstības tendences Eiropas un nacionālajās tiesībās, attiecības starp I un III pīlāru, ieviešanas metožu labākā prakse”. Norway Grants finansēts pētījums, Rīga, 2009.
5. Āboltiņa J. Pirmstiesas process lietās par nepilngadīgo noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista vārds. 2010. gada 26.oktobris, nr.43. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc.php?id=219927&show=true> [aplūkots 2017. gada 11. martā]
6. [b.a.] Aizturēts galvenais aizdomās turamais Stambulas slaktiņa sarīkošanā. [b.v.]: [b.i.], 2017. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/arvalstis/643603-aizturets-galvenais-aizdomas-turamais-stambulas-slaktina-sarikosana> [aplūkots 2017. gada 15. martā]
7. Berezins A. Pamata prasības kriminālprocesuālo aizdomu saturam. Jurista vārds. 2015. gada 6. oktobris, nr. 39. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/267339-pamata-prasibas-kriminalprocesa-izvirzamo-baizdomub-saturam/> [aplūkots 2016. gada 1. septembrī]
8. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pamattiesības kriminālprocesā. [b.v.]: [b.i.], 2016. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/cits/personai-kurai-ir-tiesibas-uz-aizstavibu-pamattiesibas-kriminalprocesa?print=1> [aplūkots 2017. gada 19. martā]
9. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Vispārīgā daļa un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1971.
10. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess. Vispārīgā daļa. Tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1980.
11. Liede A. Latvijas PSR Kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.

12. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Shēmas. Rīga: P&K tipogrāfija, 2000.
13. Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998.
14. Meikališa Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: RaKa, 2000.
15. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005 – 2010. Latvijas Vēstnesis, 2000.
16. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Struktūrloģiskās shēmas ar paskaidrojumiem. A (vispārīgā) daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2007.
17. Meikališa Ā., Strada K. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. Shēmas. Rīga: P&K tipogrāfija, 2000.
18. Miķelsons U. Poligrāfa ekspertīze. [b.v]: [b.i.], 2012. Pieejams: <http://www.poligrafs.lv> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]
19. Miķelsons U. Poligrāfa pārbaudes kriminālprocesuālie aspekti. [b.v]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <http://www.eksports.gold.lv/Kriminalprocess.pdf> [aplūkots 2017. gada 12. martā]
20. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Kriminālā statistika. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> [aplūkots 2017. gada 15. martā]
21. [b.a.] Imantas pedofila lietā sākota kriminālvajāšana. [b.v.]: [b.i.]: 2016. Pieejams: <http://www.la.lv/imantas-pedofila-lieta-sakta-kriminalvajasana/> [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]
22. Judins A. Ar brīvības atņemšanu nesaistītie drošības līdzekļi. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2008.
23. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors profesors U.Krastiņš. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2008.
24. Kūtra G. zinātniskajā redakcijā. Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010.
25. [b.a.] Latvian Oxford Living Dictionaries. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/statuss> [aplūkots 2017. gada 12. aprīlī]
26. [b.a.] Opinion of the Advocate-General. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. http://publications.europa.eu/resource/cellar/ef126686-ee90-48be-b8dd-a5386b64e468.0014.04/DOC_1#OP [aplūkots 2017.gada 12.martā]
27. Кобликова А. С. Подозреваемый в уголовном процессе. Уголовный процесс. Учебник для вузов. [b.v.]: [b.i.], [b.g.]. <http://lawbook.online/page/uprkoblikova/ist/ist-6--idz-ax232--nf-21.html> [aplūkots 2017.gada 16.martā]

28. Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова. Уголовный процесс. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Москва: Зерцало, 2000.
29. Чжан Ин. Сравнительное исследование права подозреваемого на адвокатскую помощь в уголовном судопроизводстве КНР и РФ. [b.v.]: [b.i.], 2011. Pieejams: http://www.chinaruslaw.com/RU/LawService/52t81o4b/2011512204634_781032.html [aplūkots 2017. gada 17. martā]

Normatīvie akti

1. Apvienoto Nāciju organizācija. Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks dokuments. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 2017. gada 11. martā]
2. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2010/64/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/64/oj/lav/pdfa1a> [aplūkots 2016. gada 22. maijā]
3. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2012/13/ES. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0013&from=LV> [aplūkots 2017. gada 12. aprīlī]
4. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/800. Par procesuālajām garantijām bērniem, kuri ir aizdomās turētie vai apsūdzētie kriminālprocesā. Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&from=LV> [aplūkots 2017. gada 5. martā]
5. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2016.gada 17.februārī]
6. Bērnu tiesību aizsardzības likums. Latvijas Republikas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 2017.gada 4.martā]
7. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2016. gada 21.maijā]
8. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 2016. gada 17. aprīlī]
9. Latvijas Kriminālprocesa kodekss. Latvijas Republikas likums. Zaudējis spēku. Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2017. gada 16. aprīlī]

10. Tiesu ekspertu specialitāšu klasifikators: Ministru kabineta 2001. gada 21. jūnija noteikumi nr. 466. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=232274> [aplūkots 2016.gada 2.jūnijā]
11. Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Pieejams: file:///C:/Users/Admin/Downloads/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf [aplūkots 2017. gada 16. martā]
12. Уголовно-процессуальный кодекс Украины. Pieejams: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/79-upku.html> [aplūkots 2017. gada 16. martā]

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2016. gada 6. aprīļa sēdes stenogramma. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/06/2015-14-0103_Stenogramma.pdf [aplūkots 2016. gada 2. jūnijā]
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 9.novembra lēmums lietā SKK – 670/2006 (krimināllieta nr. 11240007205)
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 7.janvāra lēmums lietā SKK –15/2007 (krimināllieta nr. 11088058904)
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 12.augusta lēmums lietā SKK –454/2008 (krimināllieta nr. 11220232706)
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 8.jūnija lēmums lietā SKK –284/2012 (krimināllieta nr. 11180174707)
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 12.novembra lēmums lietā SKK – 621/2012 (krimināllieta nr. 11815006802)
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 5.jūnija lēmums lietā SKK –298/2013 (krimināllieta nr. 11089032410)
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015.gada 10.februāra lēmums lietā SKK – 5/2015 (krimināllieta nr. 11280049211)
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015.gada 15.oktobra lēmums lietā SKK –358/2015 (krimināllieta nr. 11270022013)
10. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 16.oktobra spriedums lietā nr. C27185411 (lietas arhīva nr. CA-0556-13/31)
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada Tiesu prakse par tiesībām uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un soda noteikšanā, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

LĒMUMS

par personas atzīšanu par aizdomās turēto

Rīga

2016.gada 3.oktobrī

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa Kriminālpolicijas nodaļas inspektore **Vārds Uzvārds**, Rīgā, Matīsa ielā 9, 30.kab. telpās izskatījis krimināllietas Nr. 110110 materiālus un ņemot vērā, ka pierādījumu kopums dod pamatu atzīt par aizdomās turēto **Vārds Uzvārds**, dzim. 1990.g., Latvijas Republikas pilsonis, neprecējies, apgādībā personu nav, agrāk nav sodīts, darba vieta A/S „Lido”, dzīvo Rīgā, Brūkleņu ielā 1:

par to, ka viņš/a 2015.gada 23.maijā ap plkst. 03:00, Rīgā, 11.Novembra krastmalā, uz kuģa „Vecrīga”, tīši nodarīja vidēja smaguma miesas bojājumus Vārds Uzvārds pamatojoties uz teikto un vadoties no KPL 65.p., 398.¹ p.

NOLĒMU:

Atzīt Vārds Uzvārds par aizdomās turēto noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts KL 126.p.1.d. p., par to, ka viņam/ai paziņojot.

Izmeklētājs: _____

Lēmums man paziņots 2016.g. 03.oktobrī plkst. 14:15.

Aizdomās turētā paustā attieksme pret izteiktajām aizdomām: savu vainu neatzīstu, jo neuzskatu, ka sitiena rezultātā cietušajam radās miesas bojājumi.

Minētā lēmuma kopiju un izrakstu no likuma par aizdomās turētā tiesībām un pienākumiem saskaņā ar KPL 66.-67.p. saņēmu.

Lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto nav pārsūdzams.

Aizdomās turētais: _____

SŪTĪJUMU SAŅEMŠANAS PASTA UN ELEKTRONISKĀS ADRESES PAZIŅOJUMS

Es, **Vārds Uzvārds, personas kods**, pēc procesa virzītāja **Vārds Uzvārds** pieprasījuma kriminālprocesā Nr. _____, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 60.¹ pantā noteiktam pienākumam, paziņoju savu **sūtījumu saņemšanas pasta adresi**, un tā ir: _____

Elektroniskā adrese: _____

Tālruņa numurs: _____

Ar šo paziņojumu es apņemos 24 stundu laikā saņemt kriminālprocesu veicošās amatpersonas nosūtītos sūtījumus un bez kavēšanās ierasties pēc procesa virzītāja uzaicinājuma vai izpildīt citus minētos kriminālprocesuālos pienākumus.

Esmu informēts, ka, ja sūtījums ir pienācīgā veidā nosūtīts uz paziņoto adresi, uzskatāms, ka pēc 24 stundu termiņa izbeigšanās adresāts to ir saņēmis.

Man ir izskaidrots pienākums nekavējoties, bet ne vēlāk kā darba dienas laikā rakstveidā informēt procesa virzītāju par sūtījumu saņemšanas adreses maiņu, norādot jauno adresi.

(Datums)

Aizdomās turētais _____/Vārds, Uzvārds/

Aizstāvis _____/Vārds, Uzvārds/

Paziņojumu pieņēma Vārds, Uzvārds

_____/Vārds, Uzvārds/

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Aizdomās turētais kriminālprocesā” LU juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmatoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ / Zane Cīrule/

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: lektors _____ /Gunārs Kūtris/

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedrā 21.04.2017.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2017. gada ____ maijā, prot. Nr. ____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____